

Lapsen osallisuus vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa
lapsen kertomana

MINNA SILLANPÄÄ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2016

1 SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO.....	6
2 PÄIHDEVANHEMMAN LASTA SUOJELEMASSA	8
2.1 Lastensuojelu ja sen tehtävä	8
2.1.1 Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä.....	8
2.1.2 Lastensuojelua säätelevä lainsäädäntö ja työmuodot.....	8
2.2 Päihdetyö ja sen tehtävä	13
2.2.1 Päihteiden käytön vaikutukset yhteiskunnallisesti sekä perhetasolla	13
2.2.2 Päihdetyön lainsäädäntö ja työmuodot	15
2.3 YHTEISTYÖSSÄ LAPSEN PARHAAKSI.....	18
2.3.1 Moniammatillinen yhteistyö	18
2.3.2 Moniammatillisuuden rikkaudet ja haasteet.....	20
3 LAPSEN OSALLISUUS JA KOKEMUS	23
3.1 Lapsilähtöisyys	23
3.2 Lapsen osallisuus ja tieto moniammatillisessa yhteistyössä	24
3.3 Lapsi osallisena perheen kuntoutumisprosessissa	28
3.4 Lasten kokemuksia päihdeperheessä elämisestä.....	29
4 TUTKIMUSASETELMA.....	31
4.1 Tutkimuskysymys	31
4.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu	31
4.3 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.....	36
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	40
5.1. Lasten voimaannuttavat kokemukset vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa	40
5.2 Lasten kuormittavat kokemukset vanhempien päihteistä kuntoutumisessa	44
5.3 Lasten osallisuus prosessissa	48
5.4 Lasten selviytymispuhe ja tulevaisuudensuunnitelmat.....	50
5.5 Tuloksien yhteenveto	57
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	57
LÄHTEET:	65
LIITTEET 1	76

TAULUKOT.....

Taulukko 1 Lapsen prosessi-ja kohtaamisosallisuus (Muukkonen 2013, 167.)

Taulukko 2 Analyysirunko

Taulukko 3 Tutkimustulokset; lasten kokemukset ja osallisuus vanhempien päihteistä kuntoutumisessa

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sillanpää Minna: Lasten osallisuus vanhempien päihteistä kuntoutumisessa -lapsen kertomana

Pro gradu-tutkielma 77s, liitteet 2

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kirsi Günther

Marraskuu 2016

Tutkielman aiheena ovat lapset ja nuoret, joiden vanhemmat ovat kuntoutuneet päihteiden käytöstä. Tähän tutkielmaan haastateltavaksi sattui sellaisia lapsia ja nuoria, joiden vanhempien päihteiden käyttö tarkoitti alkoholin juomista, huumeita tutkija ei rajannut pois. Tutkielman lapset ja nuoret ovat olleet lastensuojelun asiakkaiden useita vuosia sekä heidän vanhempansa ovat olleet päihdetyön asiakkaita. Tarkoituksena on selvittää lasten kokemuksia vanhempien päihteistä kuntoutumisen aikana lastensuojelusta, päihdetyöstä sekä heidän osallisuuden kokemuksistaan. Aiheen piiriin johdatti oma kokemus lastensuojelutyöstä, siitä miten suurena syynä ongelmiin päihteet ovat ja se, ettei lasten kokemuksia ole tästä näkökulmasta kovin laajasti tutkittu.

Tutkielma on laadullinen tutkimus. Aineisto kerättiin haastattelemalla kuutta lasta ja nuorta, joiden yhteystiedot hankittiin Etelä-Pohjanmaalla olevan kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kautta. Aineiston analyysissä käytettiin sisällönanalyysiä ja analyysin tukena olivat lastensuojelun ja päihdetyön työmenetelmät, sekä aiemmat tutkimukset lasten kokemuksista aihepiiriin liittyen.

Keskeisempien tutkimustulosten mukaan lasten kokemukset vanhempien päihdeongelmasta kuntoutumisessa liittyivät: heidän kokemuksiinsa avun saannista, päihdeongelmaisesta vanhemmasta, kuntoutuneesta vanhemmasta, perhetyöstä, lastensuojelun sijoituksesta ja päihdetyöstä. Perhetyön ja lastensuojelun osalta lapsilla oli osallisuuden kokemuksia, kun taas vanhempien päihdetyön osallisuuden osalta lasten osallisuuden kokemukset jäivät ohuiksi.

Avainsanat: lasten kokemus, osallisuus, lastensuojelu, päihdetyö, lapsilähtöisyys, moniammatillisuus.

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

SILLANPÄÄ, MINNA: Children participation in their parents rehabilitation-told by children themselves.

Master's Thesis, pages 77

Social Work

Supervisor: Kirsi Günther

November 2016

The subject of this thesis are children and young people whose parents have rehabilitated from substance abuse. Children and young people were interviewed. The parents of the children were mainly using alcohol. Drug abuse was not limited outside the research on purpose. Interviewed children and young people have received child welfare services for several years as well as their parents have received substance abuse services. The aim of the study is to find out childrens' experiences about child welfare work and substance abuse work during their parents' rehabilitation. Childrens' participation in services during parents' rehabilitation were also studied. This area of subject was chosen due to researcher's own experience in working in child welfare services. Substance abuse is the reason for many problems. Childrens' point of view in parents' rehabilitation is not largely studied.

This is a qualitative study. The data was collected by interviewing six children and young people, whose contact information were acquired from the child welfare social workers in the city of Etelä-Pohjanmaa. Content analysis was used to analyze the data. Methods of child welfare services and substance abuse work and previous research were also endorsed the analysis.

According to the main results childrens' experiences from their parents' rehabilitation were connected to their own experiences of getting help, about the substance using parent, rehabilitated parent, family work, child protection placement and substance abuse work. In family work and child welfare services children experienced being participated more. Childrens' experiences in participating their parents' substance abuse work were only narrow.

Keywords: the experiences of children, child welfare services, substance abuse, participation, child-oriented

JOHDANTO

Päihteet näyttäytyvät yhteiskunnassamme sekä lastensuojelun asiakkuudessa isona ongelmana, josta lapset kärsivät. Vanhempien päihteidenkäyttö sekä usein siihen liittyvä väkivaltaisuus ovat yksi yleisimmistä syistä lasten huostaanottoihin. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 7.) A-klinikkasäätiön tekemässä selvityksessä joka neljäs 12–18-vuotias suomalaisnuori kertoi vanhempien juomisen häiritsevän elämäänsä perheriidoilla, unenpuutteella ja pelolla. (A-klinikkasäätiö, Takala & Ilva 2011.) Vanhempien päihteiden käyttö ja huoli lapsista ovat lisänneet lastensuojelun ja päihdetyön välistä yhteistyötä. Kansainvälisellä tasolla on todettu mm. niiden opiskelijoiden stressinsietokyvyn olevan verrokkiryhmiä alhaisemman, jotka ovat eläneet lapsuutensa päihteitä käyttävien vanhempien kanssa, joten vaikutukset voivat olla kauaskantoiset. (Ks.esim. Fisher ym.2010, 151.) Itäpuisto (2013) toteaa päihdetyön ja lastensuojelun sosiaalityön kietoutuvan olennaisesti toisiinsa, sillä vanhempien päihdeongelmien merkitys lastensuojelutarpeen aiheuttajana on suuri. (Itäpuisto 2013, 534.) Vanhempien päihteidenkäytön vaikutukset lapsiin ovat monitahoisia, ja lapset myös kokevat asiat eri tavoin. Näiden kysymysten kanssa lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja päihdetyöntekijät työskentelevät perheiden kanssa työskennellessään tavoitteenaan päihteettömyys.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja perhetyöntekijät pyrkivät yhdessä tukemaan päihdeperheen vanhempien vanhemmuutta kohti päihteettömyyttä turvatakseen perheen lasten hyvinvoinnin. Lastensuojelun työntekijöiden tehtävänä on tarjota lapselle tilaisuuksia osallistua sekä opettaa ja rohkaista lapsia tuomaan esille heidän omia mielipiteitään ja käsityksiään. Lapsella on oikeus iän ja kehityksen mukaisesti saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa. (Timonen-Kallio 2010, 7-9.) Lastensuojelussa lasten osallisuus korostuu etenkin kotiinpäin tehtävässä perhetyössä. Päihdetyössä lapset otetaan yleisemmin puheeksi vanhempien kanssa, sen sijaan, että lapsia varsinaisesti tavattaisiin kotikäynneillä tai vastaanotolla. Päihdetyöllä on kuitenkin erilaisia kehittämishankkeita lapsilähtöisyyteen liittyen kuten esimerkiksi Helsingin kaupungin päihdetyön liikkuvan perhetyön kokeilu. (Ks. myös Hartikainen 2012.)

Oma kiinnostukseni aihetta kohtaa kumpuaa työstäni. Työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä kohtaan runsaasti perheitä, joissa vanhemmat käyttävät päihteitä. Tämä herätti kiinnostukseni tarkastella vanhempien päihteiden käyttöä ja niihin puuttumista lastensuojelun ja päihdetyön näkökulmasta. Kandidaatintutkielman tein aiheesta vuonna 2007. Tuolloin päädyin tarkastelemaan aihetta vanhempien näkökulmasta eli siitä, mikä vanhempien kokemus on lasten huomioimisesta heidän raitistumisprosessissaan. Haastattelin vanhempia, jotka olivat selittäneet päihteidenkäyttönsä. Kandidaatintutkielma herätti minut pohtimaan lapsen asemaa ja osallisuutta vanhempien päihdehoidossa. Niinpä päädyin tekemään Pro gradu -tutkielmani lapsen näkökulmasta. Tavoitteenani on tuoda esiin lasten ja nuorten kokemuksia siitä, miten he ovat kokeneet vanhempiensa päihteistä kuntoutumisen, ja ovatko he olleet osallisena siinä? Lisäksi kiinnostuksen kohteenani on se, mitkä seikat lapset nostavat heitä tukeneiksi tekijöiksi ja miten lastensuojelu ja päihdetyö tukevat lapsen selviytymistä? Tutkimustehtävään etsin vastausta haastattelemalla kuutta lasta ja nuorta, joiden vanhemmat ovat lopettaneet päihteidenkäytön ja ovat kuntoutuneet. En käytä termiä päihdekuntoutus, koska se mielletään helposti laitoksissa tapahtuviin räätälöityihin kuntoutusjaksoihin.

Lapsen osallisuutta on tutkittu vähän lastensuojelun ja vanhempien päihdetyön prosessissa, mikä lisää tutkimukseni merkittävyyttä. Pirskanen (2011) toteaa, että alkoholiongelmien laajuudesta huolimatta on juovan perheenjäsenten läheisten, etenkin lasten, kokemuksia ja omaa näkökulmaa valottavia tutkimuksia tehty suhteellisen vähän (ks. myös Holmila, Bardy, Kouvonen 2008; Itäpuisto 2008). Lapsille ja läheisille alkoholiongelmaista seuraavia haittoja ja riskejä sen sijaan on dokumentoitu varsin kattavasti, etenkin angloamerikkalaisessa tutkimusperinteessä. (Pirskanen 2011, 47). Erityisesti lastensuojelun lasten näkökulmat ovat jääneet vähälle tutkimukselle (Helavirta 2007, 630.) Maritta Itäpuiston (2001; 2005; 2008) tutkimukset ovat tarkastelleet lähinnä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eläneiden lasten selviytymistä.

Tutkielmani etenee siten, että johdannossa pyrin herättämään lukijan kiinnostuksen aiheesta. Tämän jälkeen luvussa kaksi esittelen lastensuojelun ja päihdetyön toimintaa ohjaavat periaatteet kuten lainsäädännöt, yhteiskunnallisen tehtävän sekä kummankin organisaation keskeiset työmenetelmät. Sen jälkeen luvussa kolme tarkastelen lastensuojelun ja päihdetyön moniammatillisuuden piirteitä ja lapsen osallisuutta työskentelyn eri vaiheissa. Tutkimuksen neljännessä luvussa kuvaan tutkimuskysymyksen, aineiston ja analyysitavan. Näitä seuraavat tutkimuksen tulososio johtopäätöksineen. Tutkielman päättää kuudennen luvun johtopäätökset pohdintoineen.

2 PÄIHDEVANHEMMAN LASTA SUOJELEMASSA

2.1 Lastensuojelu ja sen tehtävä

2.1.1 Lastensuojelun yhteiskunnallinen tehtävä

Lastensuojelu perustettiin suojelemaan lasta ja turvaamaan heidän elämää. Syyt lapsen turvattomuudelle ja avun tarpeelle ovat vaihdelleet aikojen saatossa. Lastensuojelun alkujuuret Suomessa ovat vuosien 1800-1900 luvun köyhäinhoidossa. Se oli tuolloin virallista lakiin perustuvaa hallinnollista työtä sekä epävirallista, köyhien auttamista, johon sisältyi moraalisyvyyteistä kasvatusta. Kuntiin palkattiin tarkastajia köyhien tutkimiseen, silmälläpitoon sekä köyhäinkaitsijoiden työn ohjaamiseen. (Satka 2007, 15-16.) Mannerheimin lastensuojeluliitto perustettiin 1920. Varsinainen lastensuojelulaki säädettiin ensimmäisen kerran vuonna 1936. Tuolloin laki keskittyi lähinnä huostaanottoon, mikä turvasi muodollisesti lasten aseman. Lievimmissä tilanteissa voitiin käyttää suojeluvalvontaa. Lastensuojelulautakunnan virkailija saattoi käydä kotona keskustelemassa ja neuvomassa kasvatustehtävissä. (Ks. esim. Toikko 2005,144; Lastensuojelun käsikirja 2016; Finlex.) Lastensuojelun kehittymisen näkökulmasta yksi merkittävä uudistus yhteiskunnallisesti on ollut Lapsen oikeuksien julistus 20.11.1959. Julistus on hyvin yleisluontoinen eikä sido valtioita juridisesti. Vasta vuonna 1989 lapsen oikeudet kirjattiin valtioita sitovaksi [YK:n lapsen oikeuksien sopimukseksi](#), jossa ovat osallisina lähes koko maailman valtiot. Suomi sitoutui noudattamaan sopimusta vuonna 1991. (Unicef 2016.)

2.1.2 Lastensuojelua säätelevä lainsäädäntö ja työmuodot

Lastensuojelun tavoitteena on turvata lapsen oikeus vaarattomaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Yhteiskunnassamme lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Perheiden kanssa toimivien viranomaisten (neuvolat, päiväkodit, koulut) on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisten on pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava heidät tarvittaessa lastensuojelun piiriin, jossa tukea voidaan antaa

ensisijaisesti kotiinpäin. Lapsi voidaan myös sijoittaa lastensuojelun toimesta kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon järjestämiseksi. (Lastensuojelulaki 2007 ja¹ lastensuojelulaki 2010/417 § 1.) Laissa on eritelty lastensuojelu ja ehkäisevä lastensuojelu, jota toteutetaan peruspalveluissa kuten esimerkiksi kouluissa, varhaiskasvatuksessa, nuorisotyössä, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muissa palveluissa. Ehkäisevään lastensuojeluun voidaan siis liittää myös päihdetyö, jota toteutetaan kunnissa. (Lsl 2007/417 § 3.)

Lastensuojelun keskeisinä periaatteina on suojella lasta edistämällä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja erilaisia lastensuojelun toimenpiteitä toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen edulla tarkoitetaan sitä, miten eri toimenpidevaihtoehdot turvaavat lapsen hyvinvoinnin tämän vanhempaa tuettaessa tai lapsen sijaishuollon aikana. Lastensuojelutyössä tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijän on ensinnäkin kiinnitettävä huomioita siihen, miten lastensuojelutoimenpiteet turvaavat lapselle tasapainoinen kehityksen, hyvinvoinnin sekä huomioivat lapselle läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Toiseksi toimenpiteitä suunniteltaessa sosiaalityöntekijän on otettava huomioon se, miten hän voi turvata lapsen mahdollisuuden saada ymmärtämystä, hellyyttä ja ikätason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Kolmanneksi sosiaalityöntekijän on lastensuojelun toimenpiteitä arvioidessa mietittävä, kuinka turvata lapsen mahdollisuus saada taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus sekä turvallinen kasvuympäristö sisältäen ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden. (LsL 2007 ja 2010/417.)

Lastensuojelua tekevät sosiaalihuollon ammattikelpoisuuslain mukaiset ammattilaiset. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/ 2015) Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa erityistarpeessa olevista lapsista. Hänen tehtävänä on huolehtia mm. lapsen osallisuudesta ja edusta, tukea vanhempia kasvatustehtävässä, arvioida lapsen kasvuolosuhteita, huolehtia asiakassuunnitelmien laatimisesta, järjestää tarpeelliset tukitoimet, kartoittaa lapsen verkostoa, tukea lasta avohuollon sijoituksella, kiireellisellä sijoituksella tai valmistella huostaanottoa. (Lsl 417/2007.) Lastensuojelun sosiaaliohjaaja voi toimia kunnallisella puolella sosiaalityöntekijän työparina ja hänen tehtävänä on perheiden ohjaus, neuvonta ja tukeminen palveluiden käytössä. Sosiaaliohjaajan tehtäväalueeseen kuuluu erityisesti palvelutarpeen arviointi yhdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. (Shl 1301/2014.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai ohjaaja voivat tarvittaessa järjestää tai ostaa vanhempien ja lapsen tueksi kotiinpäin tehtävää perhetyötä. Perhetyöntekijät toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ohjeistuksen mukaisesti yhteistyössä

¹ Jatkossa käytän Lastensuojelulaista lyhennettä Lsl

perheen kanssa yhdessä asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Perhetyö voi olla kunnan tai kaupungin omaa toimintaa tai sitä voidaan ostaa yksityiseltä palveluntarjoajalta. (Lastensuojelunkäsikirja 2016.)

Lastensuojelun kustannuksista keskustellaan paljon. Lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle on kallista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2013 yksikkökustannusraportin mukaan sijoitus laitoksessa maksaa 261 euroa vuorokaudessa, ammatillisessa perhekodissa 179 euroa vuorokaudessa ja sijaisperheessä 76 euroa vuorokaudessa. Näiden perusteella voidaan päätellä laitossijoituksen maksavan yli 90 000 euroa vuodessa. Vuoden sijoitus ammatilliseen sijaisperhekotiin maksaa noin 65 000 euroa. Tästä on nähtävissä, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän kasvu lisää palvelujen järjestämisestä vastuussa olevien kuntien menoja. Vuonna 2013 lastensuojelun laitos- ja perhehoitoon kuului lähes 710 miljoonaa euroa. Vuonna 2014 lastensuojelun sosiaalityön ja avohuollon asiakkaana oli yli 90 000 lasta ja nuorta. (Heino ym. 2016, 4-18.) Suomessa tapahtuneet mediakynnyksen ylittäneet tapaukset kuten koskettava Eerika-tytön kuolema tai teini-surmaaja ovat synnyttäneet vilkasta keskustelua lastensuojelun tilanteesta ja sen toimivuudesta. Myös venäläislasten sijoittamiset Suomessa ovat herättäneet kansainvälistäkin keskustelua toimenpiteiden oikeudellisuudesta. Lastensuojelun toimintaa on kritisoitu ja kehitetty, mutta myös avattu kertoen kansalaisille, mistä on kyse lastensuojelusta puhuttaessa.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, ja lapsesta tulee lastensuojelun asiakas, jos lastensuojelun sosiaalityöntekijä on arvioinut sen tarpeelliseksi lastensuojeluilmoituksen tai sosiaalihuollon tarpeen selvityksen jälkeen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)² Tämän ilmoituksen tai tarpeen selvityspyynnöstä ovat velvollisia tekemään eri viranomaiset, joilla on työnsä puolesta herännyt huoli lapsesta. Ilmoitusvelvollisuus koskee mm. sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisia, opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä, seurakuntaa, poliisia ja pelastuslaitosta jne. Muilla yksityishenkilöillä on oikeus tehdä ilmoitus tai pyyntö, jos heillä on tiedossaan lapseen liittyviä huolestuttavia seikkoja. Ilmoituksen voi tehdä myös nimettömänä. (LsL 417/2007.) Lastensuojeluasiakkuus voi alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasiassa ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan tässä laissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Palveluilla voidaan tarkoittaa lastensuojelun alaisia palveluja kuten sosiaalityöntekijän tukea tai vanhemmuuden tukemista perhetyöllä, mikäli peruspalveluja kuten esimerkiksi perheneuvolaa ei ole arvioitu riittäväksi. Lastensuojelulaissa (2007/417, 20§) on määritelty lapsen osallisuus, joka sisältää

² Jatkossa käytän Sosiaalihuoltolaista lyhennettä ShL

selvitykset lapsen toivomuksista ja mielipiteistä, niiden huomioimisen lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.

Suurin osa lastensuojelun asiakkuudesta muodostuu avohuollon työskentelystä kotiinpäin. Työskentely voi olla säännöllisiä kotikäyntejä, verkostotapaamisia tai esimerkiksi perhetyötä kotiinpäin vaikkapa yhdestä seitsemään kertaan viikossa ongelman vakavuudesta riippuen. Lastensuojelulle on ominaista kotiinpäin työskentely; on melkein pätevä itsestäänselvyys, että lastensuojelu menee kotiin ja kohtaa lapset heille ominaisessa, tutussa paikassa. Hurtig (2003) toteaa kotikäyntien olleen oleellinen osa sosiaalityön historiaa. Kotiin pääseminen on lastensuojelun ideologian ydintä, sillä kotona tapahtuvalla kohtaamisella on tärkeä symbolinen merkitys. (Emt., 118.) Lastensuojelu on asiakkaiden kohtaamista, asiakirjoja ja dokumentteja, päätöksiä lapsen asioissa ja yhteistyötä verkostojen kanssa. (ks. Bardy 2013.) Lastensuojelussa arvioidaan useaan otteeseen vanhemmuutta ja sen riittävyyttä. Vanhemmuuden arviointi liittyy vanhemmuuden eri osa-alueisiin, kuten rakkauden antaja, rajojen pitäjä, turvallisuuden antaja ja huoltaja. Vanhemmuuden arvioinnissa tarkastellaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutus-suhdetta. Lastensuojelu on myös perheiden voimaannuttamista ja ratkaisukeskeistä, lähes terapeutista työskentelyä. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Työmenetelmistä verkostotyöskentely on noussut vuosien aikana lastensuojelussa suureen rooliin. Asiakkaan verkostot muuttuvat ja samoin muuttuvat myös ammattilaisten verkostot. Verkostossa saadaan asiaan liittyvien ihmisten ääniä kuuluviin ja heidän näkökulmaansa voidaan hyödyntää ongelman ratkaisussa. Verkostoa voidaan myös sitouttaa työskentelemään yhteisen asian hyväksi. (Arnkil & Seikkula, 12-13.) Verkostotyöskentelyyn liittyen Heinonen ja Sinko (2009) näkevät, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat prosessia johtamassa. Sosiaalityöntekijän työn koordinoijan roolin vuoksi on panostettu erityisesti prosessinhallintaan ja -johtamiseen, koska työ on verkostoissa toimimista. Lapsiperheen ympärillä on useimmiten laaja toimijajoukko, jonka yhteisenä tavoitteena on lapsen ja koko perheen auttaminen. Lapsen etu saattaa heikentyä tai siitä löytyy erilaisia korostuksia, jotka alkavat vetää toimintaa eri suuntiin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan on toimittava lapsen edun, oikeuksien ja osallisuuden asiantuntijana, jotta työ koituu lapsen parhaaksi. (Emt., 89-94.) Lastensuojelun työntekijä muistuttaa viime sijassa lapsesta ja hänen tarpeistaan verkoston muille jäsenille. Verkoston lisäksi on asiakkaita tavattava pienemmässä mittakaavassa kahdenkeskisesti.

Työmenetelminä lastensuojelun avohuollossa ovat mm. intensiivinen- tai tehostettu perhetyö sekä perhekuntoutukset kotiinpäin tai laitoksessa, lasten ja nuorten sijoitusten lisäksi. Näillä pyritään parantamaan lapsen ja perheen olosuhteita, vanhemmuutta tai mikä onkaan määritelty silloisen työn kohteeksi. Intensiivinen perhetyö tarkoittaa sitä, että perheen kanssa on yhteisesti suunniteltu työskentelyn tavoitteet sekä käyntitiheys, joka voi olla vähintään kaksi kertaa viikossa. Hurtig (2003) kuvailee perhetyötä perheen ja vanhempien tukemiseen tähtääväksi toiminnaksi, jossa vanhempien itsemääräämistä ja valinnanvapautta kunnioitetaan. Arvot näkyvät myös käytännön työssä. Vanhempia ja lapsia autetaan heidän oman rytminsä mukaan kotona, mutta tavoitteellisesti. Perhetyöllä perheen arjen rakenteita pyritään jäsentämään ja rytmittämään. (Emt.,79-85.) Rädyn (2015, 321) määrittelemänä perhetyössä tuetaan vanhemmuutta kasvatustehtävässä, johon osaksi liittyy myös arviointityöskentely.

Lastensuojelulaissa 417 § 37 (2007) kohdassa todetaan, että lapselle voidaan järjestää avohuollontukitoimena arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshoidon yhdessä hänen huoltajiensa kanssa. Kyseessä voi olla lyhytaikainen sijoitus perhekuntoutuksena lastensuojeluyksikköön tai päihdehuollon hoitolaitokseen, jossa on mahdollisuus monipuolisiin perhekuntoutuspalveluihin. Perhekuntoutusta laitoksessa voidaan antaa myös monista eri syistä raskaana olevalle naiselle. Perhekuntoutus kotiinpäin tai tehostettu perhetyö tarkoittaa yhdessä suunniteltuja tavoitteita perheen hyvinvoinnin edistämiseksi. Käyntitiheys voi olla kolmesta seitsemään käyntiä viikossa. Tämä eroaa perhetyöstä käyntitiheydessä sekä ongelmien laadussa. Perhekuntoutus on usein myös moniammatillista. Työskentelyssä voi olla sosiaalityön ammattilaisten lisäksi perheterapeutti tai päihdetyöntekijä. Perhekuntoutusta toteutetaan ehkä vielä yleisemmin laitoksessa, joka tarkoittaa lastensuojeluyksikön tiloissa olevaa toimintaa. Perheen kanssa yhdessä räätälöidään tietyn kestoisen kuntoutusjakso ja perhe muuttaa siksi aikaa yksikön tiloihin, yleensä rivitaloasuntoon tai huoneistoon asumaan. Perhekuntoutus laitoksessa tarkoittaa siis perheen toimimista kodin kaltaisissa oloissa runsaalla lähes ympärivuorokautisella työntekijätuella. Kuntoutuskäsite on myönteinen, tarkoittaen jonkin asian parantumista. Heino (2008) toteaa, ettei perhekuntoutukselle ole virallista määritelmää. Sitä ei ole määritelty lastensuojelulaissa, mielenterveyslaissa tai päihdelaisissa. Perhekuntoutus käsittää enemmän kuin yhden perheen jäsenen osallistumisen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. (Heino 2008, 22.)

Lastensuojelun avohuollon sijoitukset perustuvat molemminpuoliseen suostumukseen ja yhteistyöhön, jolloin lapsi tai nuori sijoitetaan perhehoitoon tai lastensuojeluyksikköön. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon sijoituksena ja varsinaisena lastensuojelun sijoituksena eli

huostaanottona. Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto ovat viimesijaisia keinoja turvata lapsen kasvu ja kehitys sijaishuollon keinoin ja niihin voidaan ryhtyä nuoren ja vanhempien vastuksesta ja eri näkemyksestä huolimatta, jos tarve niin vaatii. Kiireellinen sijoitus kestää enimmäiskestoltaan 30 vuorokautta, jonka aikana lapsen ja perheen tilannetta arvioidaan tarkemmin. Lapsi voi palautua kiireellisessä sijoituksessa jopa seuraavan päivän aikana kotiin, jos olosuhteet sen sallivat. Kiireellistä sijoitusta voidaan vielä jatkaa 30 vuorokaudella ja tuona aikana tulee tehdä lapsen osalta jatkopäätökset. Huostaanotto voi perustua kaikkien osapuolien suostumukseen tai tahdonvastaiseen, joista jälkimmäinen käsitellään oikeusistuimessa. Huostaanottoon saattaa johtaa moninaiset seikat mm. lapsen oma käytös, kodin tai ympäristön olosuhteet, jotka uhkaavat tai vaarantavat lasta. (Ks. esim.. Lastensuojelun käsikirja 2016; LsL 2007/417/ 37§; Rätty 2015.) Myös sijoitettujen lasten kohdalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työskentelysuunta on pääosin kotiinpäin eikä tavoitteena ole lapsen jääminen sijoitukseen. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 51.) Suurin osa Suomen sijoituksista toteutetaan perhehoidossa sekä ammatillisissa perhekodeissa. Vuonna 2012 perhehoidossa oli sijoitettuna 6290 lasta, ammatillisessa perhekotihoidossa 2697 lasta, laitoksessa 6856 lasta ja muussa hoidossa 2087. Vuonna 2012 lapsia oli sijoituksessa yhteensä 17 830. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016.)

2.2 Päihdetyö ja sen tehtävä

2.2.1 Päihteiden käytön vaikutukset yhteiskunnallisesti sekä perhetasolla

Päihteiksi määritellään Suomessa aineet, jotka aikaansaavat hetkellisiä muutoksia ihmisen havainnointiin, mielialaan, tietoisuuteen tai käytökseen. Päihteet aiheuttavat sosiaalisia ongelmia, sairauksia ja riippuvuutta. Alkoholi on laillinen ja eniten käytetty päihde. Lääkkeiden väärinkäytöllä tarkoitetaan tietoista päihtymistarkoitusta. Huumeilla tarkoitetaan laittomia aineita, jotka aiheuttavat psyykkistä ja fyysistä riippuvuutta. Eri huumeiden seuraukset ja riippuvuusominaisuudet vaihtelevat huomattavasti. Huumeet voidaan luokitella mm. keskushermostoa stimuloiviin aineisiin, keskushermostoa lamaaviin aineisiin sekä hallusinoogeneihin. (Ks. A-klinikkasäätiö 2016.)

Päihdehaittojen toleranssia koetellaan Suomessa, kun alkoholinkulutus on yleistynyt ja liittyy yhä useampiin sosiaalisiin tilanteisiin. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportin mukaan vuonna 2010

alkoholihaittojen kustannukset nousivat noin 1,3 miljardiin euroon. Suomi kuuluu niihin harvoihin Euroopan maihin, joissa alkoholinkulutus on kasvanut lähes jatkuvasti viimeisten 50 vuoden aikana. Suomalaisen juomiskulttuurin kenties suurin muutos on naisten alkoholinkäytön lähes kuusinkertaistuminen 40 vuodessa. (Warpenius, Holmila & Tigerstedt 2013, 6.) Nätkin (2006) nostaa esille myös yhteiskunnallisen näkökulman, jossa vanhemmuus nähdään osin vielä sukupuolittuneena tarkoittaen erityisesti äitiyden roolia. Historiallisista ja sosiaalisista syistä päihdeongelmat eristävät isää vanhemmuudesta vielä enemmän; äiti on usein viimeinen perheside lapsille suku- ja perheyhteyden murennuttua. Päihdeäiti on käsite, jota käytetään julkisuudessa ajoittain erittäin ongelmoituneesta päihteidenkäyttäjistä. Alkoholilla on äitien käyttämistä päihteistä yleisin ja aiheuttaa eniten sikiövaurioita. (Nätkin 2006, 5-6). Lasten kehitysvammaisuus on yleisin alkoholin aiheuttama vaurio sikiössä sekä lapsessa ja FASD-syndrooma, joka sisältää neljä eri diagnoosia on toiseksi yleisin. FASD-termillä tarkoitetaan sikiön alkoholioireyhtymää. (Ks. Kehitysvammaliitto 2016.)

Itäpuiston (2008) mukaan alkoholiongelman määrittely on arvosidonnainen ja ajan myötä muuttuva ilmiö. Todellisuudessa ei ole yksiselitteistä, milloin jonkun henkilön alkoholinkäyttö muuttuu normaalista ongelmaksi. Ongelmaa eivät näytä yksioikoisesti pelkät Audit-testit tai päihdeklinikan verikokeet. Perheen muut jäsenet voivat nähdä olemassa olevan ongelman testeistä huolimatta. Se mitä uskomme alkoholiongelmosta, vaikuttaa merkittävästi tapamme nähdä juojan perheenjäsenet ja heidän asemansa yhteisössä. (Emt., 18-21.) Hyytinen (2007) kuvailee huumeita käyttäviä vanhempia ajankäytön näkökulmasta, koska kovien huumeiden hankinta on aikaa vievää työtä. Aineiden hankinta täytyy suunnitella tarkoin, ja rahaa huumeisiin hankitaan eri lähteistä: työllä, huumeita välittämällä ja varastamalla. Amfetaministien elämä koostuu erilaisten periodien vaihtelusta, lepo ja passiivisuus vuorottelevat aktiivisuuden ja intensiivisen sosiaalisen kanssakäymisen kanssa. Heroinistien elämä taas koostuu pitkistä, työläistä päivistä, joiden aikana täytyy hankkia rahat ja heroini tietyssä järjestyksessä, tietyn rytmin mukaisesti. (Hyytinen 2007, 82.) Vanhemman päihderiippuvuus ei siis vaikuta perheeseen ainoastaan silloin kun ollaan juopuneita tai aineissa, vaan se näkyy lähes jokaisena hetkenä jollakin tavoin arjessa.

Sariola (2006) nostaa esille toisenlaisen näkemyksen. Ristiriitaisista tuloksista päihdeäitien kohdalla käy ilmi, että käytettyjen päihteiden määrä vaikuttaa siihen, miten hyvin äidit ovat kykeneviä huolehtimaan lapsistaan. Hän esittää, ettei pelkästään huumeiden käyttö tee vanhemmuudesta huonoa. Sen sijaan käytettyjen huumeiden määrä ja elämänhallintataitojen puute sekä yksilön sosiaalinen verkko voivat pahimmassa tapauksessa johtaa siihen, että vanhemmat eivät ole fyysisesti ja emotionaalisesti läsnä. Tämä voi puolestaan johtaa lasten laiminlyöntiin. Huumeriippuvaisessa

elämäntavassa huumeiden käyttö täyttää suurimman osan naisten jokapäiväistä elämää ja päivittäisiä rutiineja. Sariolan mielestä huumeista riippuvaisten äitien lapsia ei tulisi kuitenkaan automaattisesti ottaa huostaan. (Sariola 2006, 140-148.) Väyrynen (2006) haluaa myös tuoda esille yhteiskunnan narkofobisen eli huumekauhaisen suhtautumisen, joka leimaa ja marginalisoi huumeiden käyttäjät sekä heidän kanssaan elävät henkilöt. (Emt., 92).

Itäpuisto (2008) korostaa, että kuitenkin juuri normaaliin perhe-elämään piiloutuva häiritsevä alkoholinkäyttö on paljon yleisempää, kuin se mihin lastensuojelutyöllä tai päihdetyöllä puututaan. Alkoholiongelman olemassaolosta lapsilla ja aikuisilla saattaa olla hyvinkin erilaiset näkemykset. Esimerkiksi humalajuomisesta lapsilla ja aikuisilla näyttäisi olevan erilainen käsitys. Humalajuominen on maassamme yleisesti hyväksyttyä eikä sitä pidetä suorana merkinä alkoholiongelma. Lapsen kokemuksesta nämä kuitenkin liittyvät yhteen. Kaikkein kiivaimmin alkoholinkäytön ongelmallisuuden kieltää juoja. Hänen ja lapsen näkökulmien välillä on todennäköisesti iso kuilu. Vanhemman juominen voi näyttäytyä lapselle niinkin, että vanhempi on paljon poissa kotoa, tulee myöhään kotiin, lapsi löytää tyhjiä tai täysiä pulloja ja vanhempi makaa krapulassa seuraavan päivän. Aluksi lapsi voi pyrkiä aktiivisesti puuttumaan ongelmaan esimerkiksi piilottelemalla pulloja. (Itäpuisto 2008, 24-30.) Useimmiten alkoholia ja huumeita käytetään kuitenkin kotona. Päihteidenkäyttö lisää riskiä väkivallan käytölle tai kohteeksi joutumiselle. Näissä tilanteissa lasten paikalla oleminen ja tilanteen todentaminen ovat heille useimmiten traumatisoiva kokemus.

2.2.2 Päihdetyön lainsäädäntö ja työmuodot

Suomessa päihdetyön linjaa ovat muovanneet kieltolain kumoutuminen vuonna 1932, jota seurasi väkijuomalaki, jonka tarkoituksena oli säädellä käyttöä ja haittoja. Vuonna 1936 tuli alkoholilaki, joka keskittyi haittoihin ja antoi kunnille vastuuta alkoholistien hoidosta. A-klinikoita perustettiin 1950-luvulla eri puolille Suomea ja samalla syntyi päihdeterapiaan perustuva sosiaalityö. (Toikko 2005, 177, 183.) Päihdehuoltolain (41/1986)³ mukaan päihdetyön tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä ja siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. Keskeisenä periaatteena on järjestää päihdetyön palvelut niin, että niiden piiriin voidaan hakeutua oma-

³ Jatkossa käytän Päihdehuoltolaista lyhennettä PhL

aloitteisesti ja niin, että asiakkaan itsenäistä suoriutumista tuetaan. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan kuntien tulee järjestää päihdepalveluja tarpeen mukaisesti. Päihdepalveluja on saatavana ohjauksena ja neuvontana, päihteettömyyttä tukevinä tai ongelmakäytön haittoja vähentävinä palveluina, päihteiden aiheuttamien sairauksien tutkimus-, hoito- ja kuntoutuspalveluina sekä päihdetyön erityispalveluina. (ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2016; Finlex.)

Suomen päihdeklinit, päihdekeskukset tai poliklinikat ovat matalan kynnyksen paikkoja, joihin ei tarvita läheteitä. Nimitykset ovat paikkakunnittain vaihtelevia. Päihdeklinitoilla jne työskentelee muunmuassa lääkäreitä, psykiatrian sairaanhoitajia, erikoissairaanhoitajia, päihdeterapeutteja, sosiaaliohjaajia ja lähihoitajia. Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen. Toiminnassa on otettava ensisijaisesti huomioon päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä etu. (PhL 41/1986 1 ja 1-8§.) Tarkoittaen käytännössä sitä, että päihdetyön on työskentelyssään huomioita hoidettavan päihdeongelmaisen läheiset, etenkin lapset. Tämä voi tarkoittaa lasten näkökulmasta keskustelua vanhempia tavattaessa tai lasten tapaamista kotikäynnillä tai klinikalla. Nämä työskentelytavat vaihtelevat paikkakunnittain.

Lähtökohdaksi päihdehuoltolaissa on (1986) säädetty päihdetyön velvollisuus tarjota paitsi päihdeongelmaiselle, myös perheenjäsenille heidän tarpeidensa mukainen apu, tuki ja hoito. Lain velvoite ei koske siis vain aikuisia, vaan myös lasten auttaminen on päihdetyön tehtävä. Lisäksi lastensuojelulaissa (2007) ja terveydenhuoltolaissa (2011) säädetään päihdepalveluiden velvollisuudesta selvittää päihdehoidossa olevan vanhemman lapsen avuntarve. (Itäpuisto 2013, 533.) Suomessa lasten tuesta vastaavat järjestötoiminnan myötä esimerkiksi Alateen-ryhmä joka on tarkoitettu noin 10-20- vuotiaille nuorille. (Al-Anon 2016.)

Orjasniemen (2014) mukaan päihdetyön laajana määritelmänä voidaan pitää sateenvarjokäsitettä, joka pitää sisällään päihdetyön, päihdekuntoutuksen ja päihdesosiaalityön. Päihdetyö määrittyy hoito- ja lääketieteen näkökulmasta, jossa päihdesosiaalityö paikantuu sosiaalityöhön ja päihdekuntoutus tuo mukaan kuntoutuksen monitieteellisen näkökulman. (Emt., 5.) Päihdekuntoutus voi olla yksilökuntoutusta tai siten päihdetyön perhekuntoutusta (Heino 2008, 41). Päihdetyössä on olemassa myös perhepäiväkuntoutusta (Äijälä, 2014, 64). Näihin palataan myöhemmässä tekstissä tarkemmin. Suomalainen päihdetyö koostuu julkisen sektorin alaisuudessa olevasta maanlaajuisesta päihdeklinitasta tai päihdekeskuksista (ks. entinen A-klinikka), jossa hoidetaan myös avokatkaisuna

päihdeongelmaisia, joita ennen hoidettiin laitoksissa sekä kolmannen sektorin tarjoamista monenlaisista vertaistukiryhmistä. Näitä tukiryhmiä voivat olla AA-nimettömät alkoholistit tai NA-nimettömät narkomaanit. Lisäksi laitospäihdehoidolla saattaa olla omat tukiryhmänsä. Tammi, Aalto ja Koski-Jännes (2009) toteavat päihdetyön olevan Suomessa moniammatillista, mistä seuraa, että sisältöjen, tekijöiden ja menetelmien kirjo on suuri. (Emt., 9). Päihdekliniikoilta ja sosiaalitoimen kautta voidaan arvioinnin jälkeen lähettää asiakkaita erilaisiin päihdekuntoutuslaitoksiin ja asiakas voi myös itse ostaa itselleen kuntoutujakson yksityisistä laitoksista, joita on ympäri maan. Toisinaan työnantaja voi ohjata hoitoon.

Tavallisesti päihdeklinit- tai keskus- tarjoavat esimerkiksi päivystyspalveluita, avokatkaisuhoidoa, keskusteluapua, terapeutista työskentelyä, opiaattiriippuvuudesta kärsiville korvaushoidoa sekä avovieroitusta lääke- ja/tai huumeriippuvuudesta kärsiville. Päivystyspalveluina eri paikkakunnilla voi olla mm. päihdetyöntekijän vastaanotto ilman ajanvarausta tai mahdollisuus huumeeseulaan, verikokeisiin ja neulojen vaihtoon. Päihdekliniikalla on mahdollisuus osallistua mm. yksilö-, pari- ja perhetapaamisiin sekä erilaisiin ryhmätoimintoihin. (Ks. Päihdekliniikka 2016; Päihdekeskus 2016.) Päihdepalveluita on kyetty kehittämään 2010-luvulla ja yksi uusi muoto on päiväperhekuntoutus erityisesti raskaana oleville tai vauvaperheille. joiden vanhemmilla on päihdeongelmaa. Tavoitteena on ryhmämuotoisesti ja säännöllisesti tavata äitejä ja isiä eri ryhmissä ja luoda päihteetön vauvaperheen arki. Ryhmissä käsitellään luottamuksellisesti erilaisia vanhemmuuteen ja päihteettömyyteen liittyviä teemoja. (Äijälä 2014, 64-64.)

Suomessa esimerkiksi Kokemäellä on palveluina perhe- ja päihdekliniikka, jossa huomioidaan laajemmin perhekonteksti ja lapset. Kokemäellä tarkoituksena on auttaa alkoholi-, lääke- ja huumeongelmissa, erilaisissa riippuvuuksissa sekä elämänhallintaan liittyvissä kysymyksissä. Työmenetelminä voidaan käyttää yksilö-, pari-, perhe- ja ryhmäterapiaa, jalkautuvaa päivystystyötä ja korva-akupunktiohoitoa. Lisäksi tehdään päihdearvioita ja järjestetään seurantaa ajokelpoisuusasioissa. Päihdekliniikoilla asiakkailla on käytettävissään perhe- ja päihdekliniikan moniammatillinen työryhmä sekä tarvittaessa konsultoitavien lastenpsykiatrian ja päihdelääketieteen erikoislääkäreiden apu. Päivätoimintoja on tarjolla monella paikkakunnalla mm. Sininauhaliiton kautta tai muun kolmannen sektorin järjestämänä (Päihdekliniikka & Kokemäen perhe- ja päihdekliniikka 2016.) Päihdetyöntekijä voi käyttää työmenetelmänään mm. motivoivaa haastattelua, johon liittyvät erilaiset kysymykset ja keskustelut siitä, millaista elämä olisi ilman päihteitä. Lisäksi itsetutkiskelua ja vaihtoehtojen pohdintaa ratkaisukeskeisesti. (Rollnick & Miller 2013, 4.) Suomen päihdetyö on ollut pitkään eri tyyppistä kuin muualla maailmassa. Vasta 1990-luvulla on Suomessa

lähdetty kehittelemään huumeriippuvuuden hoitoon tarkoitettuja hoitomalleja. Tuolloin uudet lääkehoitopainotteiset mallit haastoivat vanhat hoitomallit. (Murto 2002, 167.) Vertailun vuoksi kansainvälisellä tasolla Yhdysvalloissa on arviolta yli 5000 huumehoidon palveluihin erikoistunutta yksikköä, joiden tarjoamat palvelut työllistävät yli 250 000 henkilöä. (Babor, Stenius & Romelsjö 2009, 195.)

Päihdetyö tarjoaa myös perhekuntoutusta päihteistä kuntoutuville, ja näihin jaksoihin voivat lapsetkin osallistua. Heino (2008) kritisoi, etteivät nämä kaikki kuntoutusyksiköt ole läheskään aina lapsiorientuneita eivätkä kykene aina vastaamaan lapsiperheiden moninaisiin haasteisiin (Emt., 41.) Päihdekuntoutus tai perhekuntoutus on usein suunniteltu alku- ja kartoitusvaiheeseen, varsinaiseen kuntoutusvaiheeseen sekä päätösvaiheeseen, johon linkitetään enemmän jo asiakkaan paikkakunnan lastensuojelua ja päihdetyötä jatkotyöskentelyn varmistamiseksi. (Pakkanen 2012, 5.) Varsinaista päihdetyön perhekuntoutusta lasten kanssa on muutamissa paikoissa Suomessa kuten esimerkiksi Kalliolassa, Järvenpäässä tai erityisesti erilaisissa Ensi- ja turvakotien yksiköissä Helsingissä, Espoossa, Turussa, Kuopiossa, Rovaniemellä, Kokkolassa sekä Jyväskylässä. Pidä kiinni- hoitojärjestelmä on toiminut Ensi- ja turvakodeissa jo 30 vuoden ajan. Hoitojärjestelmän tavoitteena on tukea päihdeongelmaisia vanhempia irti päihteistä jo raskausaikana tai vauvaperhe-aikana. (Ks. Päihdekliniikka 2016; Päihdelinkki 2016; Ensi- ja turvakodit 2016.)

2.3 YHTEISTYÖSSÄ LAPSEN PARHAAKSI

2.3.1 Moniammatillinen yhteistyö

Moniammatillisella työllä voidaan tarkoittaa joko eri ammattiryhmien tai organisaatioiden välistä työskentelyä. Tässä tarkoitetaan moniammatillisella työskentelyllä nimenomaan lastensuojelun ja päihdetyön keskinäistä yhteistyötä, jota voidaan toteuttaa yhteisten asiakastapausten osalta asiakkaalle siitä kertoen. Moniammatillisen työskentelyn kohteena on tällöin perheet, joiden vanhemmilla on päihdeongelma. Pärnä (2012) kritisoi sitä, että aiemmin on keskitytty kuvaamaan moniammatillista yhteistyötä työntekijöiden ja organisaatioiden näkökulmasta. Kuitenkin 2000-luvun moniammatillisuutta kuvaavassa kirjallisuudessa nostetaan enemmän esille asiakkaan tarpeiden näkökulma. Työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaaminen on tilanne, jossa moniammatillisen

yhteistyön arvo mitataan. (Pärnä 2012, 176.) Asiakkaan tarve saattaa olla erilainen, mihin sektoroidut ja erikoistuneet palvelujärjestelmät ovat tottuneet vastaamaan.

Tyypillisimmin perheen ja vanhemman kanssa, jolla on päihdeongelma, työskentelee useita erilaisia ammattilaisia. Mukana työskentelyssä ovat päihdetyö ja lastensuojelu sekä lisäksi muita ammattikuntien edustajia, kuten terveydenhuolto ja koulutoimi. Kvarnström (2008) on tutkinut moniammatillisuutta, ja hän toteaa hyväksi yhteistyöksi sen ominaisuuden, että uskalletaan sanoa asioita ääneen ja kysyä, mikäli toista ei ole ymmärretty. Hän kuvaa yhteistyötä parhaimmillaan opettavaiseksi. (Emt., 192, 201.) Samoin kokee Pärnä (2012) kirjoittaessaan, että moniammatillisuus on paikka, jossa uusien tietojen ja taitojen oppiminen kollegoilta on mahdollisuus eikä uhka omalle ammattitaidolle. (Pärnä 2012, 185.) Lastensuojelun, asiakkaan ja päihdetyöntekijöiden yhteistapaaminen on tärkeää, jotta asiakkaan tarina tulisi samanlaisena lastensuojelulle ja päihdetyölle, ja ammattilaisilla olisi yhteinen ymmärrys tilanteesta. Myös asiakkaan ja jopa perheenjäsenten etuna on, että tiedot jaetaan kaikille osapuolille avoimesti yhteisessä tapaamisessa eikä kenenkään selän takana puhuta. (Itäpuisto 2013, 539.) Yhteistapaaminen voi olla esimerkiksi läheisneuvonpidon-tyyppinen järjestely, jossa mukana voi olla lisäksi asiakkaan omaa verkostoa. Lapsen oma osallisuus harkitaan käsiteltävän asian ja lapsen ikätason mukaisesti. (Reinikainen 2007, 16.)

Yksi moniammatillisuuden muoto on verkostotyö. Verkostoyhteistyössä yhteisten asiakkaiden kanssa työskentelevät, eri organisaatioiden edustajat, luovat virallisia tai epävirallisia yhteistyömuotoja jakaakseen ja hyödyntääkseen erilaista osaamistaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi tai asiakkaan ongelman ratkaisemiseksi. (Nummenmaa 2011, 181.) Moniammatillisuus edellyttää ihmissuhdetaitoja, yhteistyökykyä, tietoa toistensa perustehtävistä sekä dialogia yksinpuhelun sijaan. (Veijola, Isola & Taanila 2006, 194). Silläkin on merkitystä, mikä taho niin sanotusti ottaa tiiminvetäjän roolin ja luottaako tämä tiiminvetäjä muiden osaamiseen ja antaa muille tilaa tehdä ratkaisuja tms. (Chatalalsingh & Reeves 2014, 517).

Moniammatillisen työskentelyn yhtenä kohteena voi olla esimerkiksi korvaushoidossa olevat asiakkaat, johon liittyy usein myös rikosseuraamusvirasto tai suoranaisesti poliisiviranomainen. Korvaushoidossa olevilla on keskimääräistä yleisemmin rikollista toimintaa ja tästä syystä työskentelyyn voi liittyä asiakkaan osalta salailua tai jännitteitä. (Tomperi 2014, 462-463, 467.) Huumeita käyttävien vanhempien osalta korvaushoito synnyttää tiiviin hoitosuhteen päihdehoitoon, sekä yleensä lastensuojeluun. Hyytinen (2007) pohtii korvaushoidon tarvitsevan lisäksi

psykososiaalisen kuntoutuksen, ja samoin kokee myös Tomperi (2014.) Hyytinen (2007) jatkaa, jos korvaushoidossa oleva asuu lapsensa kanssa, on erityisen tärkeää, että korvaushoitoa toteutettaessa otetaan huomioon vanhemmuus ja lapsen näkökulma. Useilla korvaushoitoa saavilla vanhemmilla toimintakyky vaihtelee vuorokauden aikana, riippuen siitä, mikä on lääkkeen kulloinenkin pitoisuus. Lääkkeen vaikutuksen vähentyessä ihminen on usein väsynyt, huonovointinen ja jopa ärtynyt. Vauvan tai vanhemman lapsen on vaikea sopeutua tällaiseen vanhemman mielialan vaihteluun (Hyytinen 2007, 199.) Nämä seikat ovat tärkeitä niin päihdetyössä kuin lastensuojelussa vanhemmuuden tukemisessa ja arvioinnissa. Tässäkin tiivis työntekijöiden yhteistyö ja tiedonvälitys toimivat lapsen parhaaksi.

2.3.2 Moniammatillisuuden rikkaudet ja haasteet

Lastensuojelun ja päihdehoidon yhteistyöhön liittyy monenlaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Yleisellä tasolla johtajuuden kysymykset ovat usein sellaisia, jotka haastavat yhteistyötä. Moniammatillisessa työskentelyssä tulee usein ratkaistavaksi jaettu johtajuus, joka on ryhmätasoinen ilmiö. Johtajuuden saa tuolloin henkilö, jolla on tietyllä hetkellä käsiteltävässä paras tuntemus ja osaaminen. Sen onnistuminen edellyttää ryhmässä jaettuja malleja, yhteistä tavoitetta, keskinäistä tukea ja esimiestason tukea. (Isoherranen 2012, 48). Yleisesti ajatellaan, että lastensuojelulla olisi johtajuus lapsen asioista ja päihdehoidolla asiantuntijuus ja johtajuus vanhempien kuntoutumisessa. Toisinaan voi olla ristiriitaa siitä, milloin vanhempi tai vanhemmat ovat riittävästi kuntoutuneet päihteistä. Päihdetyön mielestä kuntoutuminen voi olla edennyt hienosti, kun taas lastensuojelussa voidaan ajatella, ettei lapsi voi enää odottaa vanhemman raitistumista ja kodin olosuhteiden tasaantumista.

Moniammatillisen työn suhteen verkostotyö on suosittua. Sitä perustellaan usein sillä, että asiakas saa tarvitsemansa palvelut näin helpommin. Kritiikkiä esitetään siitä, ettei verkostotyö saa kuitenkaan peitotä työntekijän ja asiakkaan välisiä kahdenkeskisiä tapaamisia, jossa luodaan luottamuksellista suhdetta. Verkostoituneessa työssä on huolehdittava siitä, että asiakas saa riittävästi huomiota ja asiakas kykenee ilmaisemaan itsensä isossa verkostossa. Liian verkostokeskeisessä työskentelyssä on vaarana, että mukana olevien viranomaisten omat perustehtävät saattavat vaarantua. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 242- 241.) Kvarnström (2008) tuo esille perustehtävien vaarantumisesta sen, että

verkostossa voidaan lipsahtaa toisen profession alueelle, kun hypätään omien ammattikuntien rajojen yli. Tämä saattaa tuoda työskentelyyn jännitteitä. (Emt., 195.) Lastensuojelulla ja päihdetyöllä on omat perustehtävänsä asiakkaan tukemisessa ja hieman eri tulokulmatkin asiakkuuteen.

Nyky aikaisten palvelujen syntyminen, kollektiivisen tavoitteen asettelu ja moniammatilliset, voimavarakeskeiset palvelut lapsiperheiden päihdetyössä ovat hyvin tärkeitä ongelmakeskeisyyden sijaan. Sektorikeskeisestä auttamistyöstä verkostomaiseen toimintaan ja asiantuntijakeskeisyydestä dialogisuuteen siirtyminen ovat keskeisiä työn onnistumisen kannalta. (Ks. Lastensuojelun käsikirja 2016.) Baborin, Steniuksen ja Romelsjön (2009) mukaan päihdehuoltojärjestelmät muuttuvat hitaasti ja ennakoimattomasti, varsinkin jos käytössä ei ole merkittäviä valtiollisia apuja. Päihdetyölle on heidän mielestään ominaista eri ammattikuntien – lääkärin, sosiaalityöntekijöiden ja poliisien väliset reviiritistelut. (Emt., 211.)

Moniammatilliseen yhteistyöhön tuottaa haasteen työn erilaiset lähtökohdat ja työntekijöiden epävarmuudet työskennellä itselle ongelmallisten haasteiden parissa. Itäpuiston (2013) tekemässä tutkimuksessa tarkastellaan päihdetyön lapsi - ja vanhemmuussensitiivistä työskentelyä Suomessa. Hänen mukaansa lasten henkilökohtainen tapaaminen on päihdetyössä harvinaista ja satunnaista. Useampi haastatelluista päihdetyöntekijöistä totesi, etteivät he tapaa lapsia koskaan. Yleisin perustelu lasten päihdetyöstä ulos jättämiselle oli se, ettei lasten auttaminen kuulu omaan työkuvaan. Päihdetyön toimijat kertoivat kokevansa lasten näkökulman ymmärtämisen vaikeaksi eivätkä he tiesseet, minne lapsia voisi ohjata saamaan apua. Lastensuojelun työntekijät puolestaan korostivat epävarmuuttaan päihdeproblematiikan kanssa työskentelemisessä, koska he eivät mielestään omanneet riittävää tietotaitoa. (Itäpuisto 2013, 533-537.) Samansuuntaista on todettu THL-raportissa 2014, jossa pohdittiin, oliko lastensuojelun työntekijöillä ja vanhemmuuden arvioinnin toteuttajilla riittävästi tietoa päihdetyöstä ja hoidon vaikutuksesta. (Perälä 2014, 96.) Rounioja (2014) näkee paremmaksi, että lastensuojelusta voisi yksi ja sama työntekijä tehdä myös perhettä koskevat taloudelliset päätökset sekä osallistua perheen kuntoutusprosessiin tai hoitoon enemmän. Hänen mielestään päihdeongelmaisten hoito edellyttää pitkäjänteistä ja luottamuksellista toimintaa, mihin lastensuojelun sektoroitunut työskentely ja työntekijöiden vaihtuvuudet tuovat lisähaasteita. (Emt., 61.) Myös sosiaali- ja terveysministeriön (2013) Toimiva lastensuojelu-selvitystyöryhmän loppuraportissa on nähty edellä mainitun kaltaisia haasteita. Ongelmana mainitaan aikuispalvelujen ja lastensuojelun välinen yhteistyö ja palvelujen sektoroituminen. (Toimiva lastensuojelu 2013, 48-51.)

On huomattavaa, että työntekijöiden suhtautumisessa lastensuojeluilmoitusten tekoon on eroja. Itäpuiston (2013) kirjoittaa negatiivisesti lastensuojeluilmoituksiin suhtautuvien tekevän myös vähemmän ilmoituksia. Negatiivinen suhtautuminen perusteltiin usein sillä, että ilmoitus aiheuttaa päihdeasiakkaalle pahoja tuntemuksia ja asiakas voi kokea sen rangaistuksena. Asiakassuhteen kärsimistä tai päihdeongelmaisen suuttumusta pelättiin. (Emt., 539.) Joskus keskustelu lapsista saattaa olla vanhemmille ahdistavaa voimakkaiden syyllisyyden tunteiden vuoksi. Toisaalta hoidossa voidaan juomisen sijaan tai sen lisäksi ottaa puheeksi vanhemmuuden teemoja. Lapset ovat monille päihdeongelmaisillekin ilon ja ylpeyden aihe. (Itäpuisto 2008, 94.) Päihdetyöntekijät, jotka tapasivat lapsia tai perheitä, kertoivat tekevänsä ilmoituksia joko usein tai ”tarvittaessa”. He puhuivat lastensuojeluilmoituksesta pääosin neutraalisti tai positiivisesti. Neutraalisti ilmoituksesta puhuvat totesivat, että ilmoitus tehdään, kun on tarvetta ja asia selvitetään asiakkaalle. Positiivissa kuvauksissa korostettiin, että on tärkeää markkinoida lastensuojeluilmoitus päihdeasiakkaalle hyvänä keinona saada lisää apua. (Itäpuisto 2013, 539.) Lakimuutoksen myötä tehdään ilmoituksia sosiaalihuoltolain tarpeessa olevista henkilöistä, mikä on selvästi madaltanut ilmoituskynnystä kaikilla toimialoilla. (ShL 1301/2014.)

Organisaatioiden sisällä on tärkeää työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi perehdyttää uudet työntekijät, selvittää heille oma työnkuva, tavoitteet ja työkäytännöt. Samassa perehdytyksessä on hyvä avata toimivat käytännöt yhteistyökumppaneiden kanssa asiakkuusprosessien osalta. Tämä nopeuttaa asioiden käsittelyä ja vähentää virheitä moniammatillisessa yhteistyössä. (Manninen 2014, 436.) Moniammatillisessa työskentelyssä voidaan olettaa, että yleisemmin lastensuojelulla on tietoa lapsesta ja tämä tieto tulee saattaa verkostossa olevien yhteiseen käyttöön sovitulla tavalla. Isoherranen (2012) toteaa, että moniammatillisessa ryhmässä on ammattilaisilla erilaista tietoa asiakkaasta, koska kukin on kohdannut asiakasta omasta viitekehyksestään. Työelämän arjessa ei aina tiedetä, mitä tietoa ja osaamista toisen asiantuntijuus pitää sisällään (Isoherranen 2012, 46.) Lastensuojelulla on tiedonsaantioikeus toisilta viranomaisilta, mutta he ovat itse vaitiolovelvollisia. (LsL 2007/417.) Yhteisissä tapaamisissa asiakkaan kanssa voidaan kuitenkin sopia tiedon jakamisesta verkostossa lapsen parhaaksi ja päihdetyö tiedottaa säännöllisesti lastensuojelua vanhemman testeistä (verikokeet, huumeeseulat) tai peruuntuneista käynneistä. Lastensuojelu on yhteydessä päihdetyöhön lapsen näkökulmasta ja asioiden jatkokäsittelyä varten.

3 LAPSEN OSALLISUUS JA KOKEMUS

3.1 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että otetaan huomioon lapsen tarpeet, hänen toiveensa ja kiinnostuksen kohteensa. Lapsilähtöinen työskentely tarkoittaa taas sitä, että lapsi nähdään oman asiansa asiantuntijana (Laitinen & Pohjola 2010 ja myös Timonen-Kallio 2010, 6.) Paynen (2014) mukaan lapsilähtöisyydelle teki tietä 1900-luvun alun muutos, jolloin sosiaalityössä alettiin keskittyä naisen rooliin ja sen myötä lapsiin (Emt., 348.) Munro (2011) määrittelee lapsilähtöisyyden lähtevän jo työntekijän ammatillisesta koulutuksesta, jonka pohjalta työntekijä tietää lapsen kehityksen ja tämän ikätason mukaiset tarpeet. Lapsi, jo pieni vauvakin, tavataan kasvotusten kotikäynnillä tai toimistolla. Lapsella on oikeus osallistua hänen perhettään koskeviin päätöksiin keskustelun tasolla. (Emt., 13-16.) Lastensuojelussa lapsilähtöisyys näkyy erityisesti sosiaalityöntekijä -johtoisessa perhetyössä, joka on perheiden ja lasten tukemista. Lapsen ikä vaikuttaa työskentelyn tasoon. Lapselta saatetaan työskentelyn aikana kuulostella useasti, mitä toiveita hänellä on yhteisestä tekemisestä. Lapsen kanssa tehdään yhteisiä retkiä ulos tai uimahalliin, tai heidän kanssaan käydään keskusteluja tai tehtäviä perheen tilanteeseen liittyen läpi (Kuronen & Lahtinen 2010, 65-67.) Työskentelyn tavoitteet tulee asettaa jatkossa enemmän myös lapsen näkökulmasta. On pohdittava, mitä vahvuuksia vanhemmillä on ja mitä muutosta pitää tapahtua. Tavoitteena on, että lapsella on hyvä olla. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 239.)

Päihdetyössä lapsilähtöisyys on määritelty myös monin tavoin ja osin eri tavalla kuin lastensuojelussa. Hartikainen (2012) kertoo päihdetyössä lapsilähtöisyyden olevan sitä, että työntekijä keskustelee asiakkaan kanssa lapsesta ja tämän näkökulmasta asiaan lapsen olematta paikalla. Kaikki toiminta, jossa lapsen hyvinvointi asetetaan lähtökohdaksi vanhemman kanssa, voidaan ajatella olevan päihdetyössä lapsilähtöisyyttä. Kuitenkin hänkin nostaa kotikäynnin ja lasten kohtaamiseen perheen kodissa nousevan puhtaimmaksi lapsilähtöisyydeksi. (Hartikainen 2012, 8, 43.) Vuosina 2008-2010 lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishankkeessa pyrittiin kehittämään päihdetyön lapsilähtöisyyttä. Lapsilähtöisyydeksi määrittyi siis myös lasten asioista keskustelu, ilman lasta. Hankkeen myötä yhä suurempi osa päihdetyöntekijöistä otti vanhemman kanssa puheeksi asiakkaan lapset ja madalsi omaa kynnystään lastensuojeluilmoitusten tekemistä (Ritamies-Veijalainen & Kosonen 2010, 12.)

Lastensuojelun ja päihdehoidon yhteistyössä lapsilähtöisyys tarkoittaa esimerkiksi Helsingin kaupungin Lännen päihdepoliklinikan liikkuvaa perhetyötä, joka aloitettiin pilottina ja vakiinnutettiin vuonna 2013. Liikkuvaa perhetyötä tehdään lastensuojelun ja päihdetyön yhteistyönä niin, että jokaisen asiakasperheen kohdalla toimii työparina liikkuvan perhetyön ja lastensuojelun perhetyön työntekijä. Liikkuvan perhetyön asiakkaiksi ohjaututaan joko lastensuojelun tai päihdetyön kautta. Työskentely kestää perhekohtaisesti kolmesta kuukaudesta vuoteen. Työn tavoitteina ovat olleet esimerkiksi lapsen näkyväksi tekeminen. Liikkuvan perhetyön työskentely on tapahtunut perheen kotona noin kaksi käyntiä viikossa. (Pasanen 2013, 1-3.) Vastaavia yhteistyömuotoja on aloitettu hiljattain muissakin Suomen kaupungeissa.

Aikuiskeskeisellä työskentelyllä tarkoitetaan sitä, että tavataan pääsääntöisesti perheen aikuisia ja käsitellään asioita heidän näkökulmastaan. Suomessa näin toimitaan yhä monella viranomaisella, jopa lastensuojelussa, psykiatrisessa hoidossa tai päihdetyössä. (Ks. Hurtig 2003; Pesäpuu 2016.) Lapsilähtöisen työskentelyn lähtökohtana on lapsen kunnioitus. Lapsilähtöisen työskentelyn lähtökohtana tulee olla työntekijän empatia kohtaamistilanteessa. Työntekijä voi käyttää erilaisia välineitä, kuten verkostokarttaa, theraplayta, aarrekarttaa, väittämä-kortteja, ajankäyttöympyrää, elämän tärkeät-asiat kortteja, elämän pieniä polkuja tai kissan päivät -kortteja (ks. esim. Pesäpuu, THL, Lastensuojelun käsikirja, Sininauhaliitto). Lapsilähtöiseen työskentelyyn on kehitelty erilaisia menetelmiä, mutta itsessään ne eivät tee työskentelystä lapsilähtöistä vaan haasteena on miten välineet ja menetelmät saadaan vastavuoroiseen käyttöön. Vaarana on ammattilaisten asiantuntijanroolin sekä aseman vahva rooli, mikä voi herkästi alistaa lapset yksisuuntaisen tiedontuottajan rooliin. (Oranen 2008, 15-16.)

3.2 Lapsen osallisuus ja tieto moniammatillisessa yhteistyössä

Lapsen osallisuuden perustana ajatellaan olevan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen(LOS), jonka Suomi ratifioi vuonna 1991. Osallisuuden käsitettä käytetään laajasti erilaisin merkityksin. (Nivala 2010, 18-19). Yleisellä yhteiskunnallisella tasolla lapsen osallistaminen häntä koskevissa päätöksentekoprosesseissa kasvattaa lasta olemaan osallinen myöhemmin omassa aikuisuudessaan ja siten kasvattaa häntä aktiiviseksi yhteiskunnalliseksi osallistujaksi. (Thomas 2000, 3.)

Yhteiskunnallisen keskustelun seurauksena Suomeen on perustettu lapsiasiavaltuutetun toimi syksyllä 2005. Lapsen oikeuksien sopimus on monien viranomaisten toiminnan ja työkäytännön perustana. (Oranen 2008, 15).

Tarkemmin tarkasteltuna Yhdistyneiden Kansakuntien (UNCRC) yleissopimuksessa on ratifioitu vuonna 1989 artikkelit 12 ja 13 lasten ja nuorten oikeuksista osallistua heidän elämäänsä koskeviin päätöksiin. Lapsen osallisuus tarkoittaa hänen tapaamistaan, hänen mielipiteidensä kysymistä ja yhteiseen työskentelyyn kannustamista ikätason mukaisesti. (Unicef 2016.) Kuunteleminen voi liittyä lapsen mielipiteen kysymiseen perhetyössä, asiakassuunnitelmien tekoon tai lapsen viralliseen kuulemiseen huostaanoton yhteydessä. On tutkittu, että lasten ottaminen mukaan päätösten tekoihin auttaa heitä sitoutumaan sovittuihin asioihin. Tämä lisää heidän elämänhallinnan tunnetta ja kasvattaa itsetuntoa. Lapselle annetaan tietoa hänen elämäänsä liittyvistä asioista ikätasoon sopivalla tavalla. Lasten kuuleminen ja ottaminen mukaan päätöksentekoon on erilaista riippuen siitä, asuuko lapsi vanhempiensa kanssa vai onko hänet sijoitettu. Lapsen asuessa vanhemmillaan voi tulla eturistiriitaa siitä, mitä lapsi uskaltaa sanoa. Pitkäaikaisessa sijoituksessa olleen lapsen haasteina saattavat olla kiintymyssuhdeongelmaan liittyvät seikat. (Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen 2015, 129-131.)

Lastensuojelussa lapsen osallisuus tarkoittaa sitä, että hänet otetaan mukaan häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Lapsen osallisuutta tarkastellaan aina suhteessa aikuisuuteen ja aikuisten käyttämään valtaan. Aikuiset nähdään lapsen osallisuuden mahdollistajana tai rajoittajina. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 118-119; ks. Kiili 2006, 129.) Nivalan (2010, 25) mielestä lastensuojelulain mukaan lasten osallisuus on monitasoista, osallisuutta omassa asiassa, osallisuutta yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Seuraavassa taulukossa yksi on määritelty lapsen osallistamista prosessi- ja kohtaamisosallisuuden näkökulmasta (Muukkonen 2013). Hänen mielestään lapsen osallistamisella pitää olla aina vaikutus ja näkyvyys asiakkuusprosessissa, tarkoittaen tällä sitä, että lapsen kertomaan käytetään prosessissa.

Prosessi- ja kohtaamisosallisuutta rakentavat elementit
<ol style="list-style-type: none"> 1) Lapsi on puheen aiheena 2) Lapsen näkeminen 3) Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen kokeminen 4) Lapsen osallisuus tietoon (omasta ja perheen tilanteesta, lastensuojelun asiakkuudesta) 5) Kohtaaminen lapsen kanssa tapaamisessa (kohtaamisajan määrä) 6) Lapsi kohtaamisen keskiössä, jolloin hän on tiedon tuottaja, käsittelijä ja palauttaja 7) Lapsen rooli arvioijana

Taulukko 1 Lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuus (Muukkonen 2013, 167.)

Taulukossa kuvaillaan lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuutta rakentavia elementtejä. Muukkosen mielestä osallisuus voidaan määritellä konkreettisina tekoina lapsen tapaamisessa. Jokaisessa tapaamisessa pitäisi pyrkiä dialogisuuteen. Osallisuus on siis monitasoista.

Usein lastensuojeluasiakkuuden aikana lapsi ja vanhemmat antavat myös työntekijälle mahdollisuuden olla osallinen heidän elämässään. Osallisuus on siis vastavuoroista. Lapsen osallisuuden laatuun ja määrään vaikuttaa se, perustuuko työ muutos- vai kannatteluorientaatioon. (Muukkonen 2013, 133-134.) Muutostyössä tavoitellaan yhteisesti asetettua tavoitetta ja muutosta lapsen ja perheen hyvinvoinnin parantamiseksi. Kannatteluorientaatioissa ollaan saavutettu tietty riittävä taso, jota pyritään ylläpitämään perheessä tukemalla heitä. Asiakkuuden alussa lapsen tapaaminen on erittäin tärkeää, jotta saadaan selville myös lapsen näkemys tapahtuneesta tai perhetilanteesta. (Muukkonen 2013, 135-136.) Lapsen roolilla on suuri merkitys. Lapsi tuo vuorovaikutukseen ja tavoitteisiin omat näkemyksensä, esimerkiksi sijoitusta pohdittaessa lapsen kanssa käydään vaihtoehtoja ja seurauksia lävitse. Hyytinen (2007) nosti esille myös termin lapsen todellistaminen. Tällä hän viittaa siihen, että vanhempien ollessa niin syvällä omissa ongelmissaan, he eivät ehkä näe lastaan. Tällöin työntekijän tehtävänä on todellistaa lasta heille. Tuolloin lapsen tarpeita ja näkökulmaa tuodaan niin aktiivisesti vanhemmille esille, että vanhemmat lopulta havahtuvat näkemään lapsen ja tämän tarpeet. (Emt., 22-23.) Tämä on lapsen välillistä osallistamista. Niin lastensuojelun - kuin päihdetyön asiakkuudessa testataan työntekijän ammatilliset taidot. Niihin linkittyy asiakkaan osallisuuden mahdollisuus kohtaamisessa, vuorovaikutuksessa, tilanteen jäsentämisessä, yhteisessä työskentelyssä ja arvioinnissa. (Laitinen & Pohjola 2010, 11.)

Asiakkuusprosessin alussa ja myös myöhemmin tavoitteena on, että asiakkaana olevat lapset tietäisivät olevansa osallisina työskentelyssä. Lapsille tulee kertoa, mitä se tarkoittaa, kuten myös syyn siihen, miksi he ovat asiakkaita. Merkittäväksi lasten osallisuuden tiedontuotantoon tekee ensinnäkin se, että lapsilla on usein paljon sellaista tietoa ja kokemusta elämästään, jota ei kysytä suoraan lapselta. Kun lapselta kysytään, lapsi saa kokemuksen osallisuudesta ja tunteen siitä, että hän on merkittävä ja tärkeä. (Muukkonen 2013, 137-138.) Koska vanhemmat parhaimmillaan ovat lapsen voimavara, on tärkeää, että työ ei keskity vain lapsen kanssa työskentelyyn vaan vanhempien kanssa työskentely kulkee tiiviisti sen rinnalla. Lapsen tuottaman tiedon oikeellisuus ei ole tärkein asia vaan se, mitä lapsi ylipäättään kertoo ja lapsen mahdollisuus osallistua. Lapsilähtöinen työskentely edellyttää työntekijältä rohkeutta, heittäytymistä ja epävarmuuden sietämistä. (Möller 2004, 25-29.) Tämä tarkoittaa lasten erilaista suhtautumista työskentelyyn. Lasten ajatukset ja puheet voivat vaihdella, he saattavat pyytää työntekijän mukaan leikkiin tai vaikka piiloutua sängyn alle.

Lapsilähtöisen tiedon kerääjän täytyy olla tietoinen siitä, että lapsen kertoessa asioistaan on olemassa vaara, että hän joutuu tästä kärsimään. Jo se, että lapsi tapaa ammattilaisen voidaan perheessä kokea vanhempien osalta uhkatekijäksi. Vanhemmat vaativat ehkä lasta kertomaan, mitä hän on perheen asioista kertonut ja he voivat rangaista lasta, vaikkei hän olisi ammattilaiselle mitään kertonutkaan. (Möller 2004, 171.) Oranen (2008, 44) on samoilla linjoilla pohtiessaan, että lastensuojelussa lasten haavoittuvuus on usein hyvin konkreettista, mutta silti on ensiarvoisen tärkeää tuoda heidän sanomansa esille. Sosiaalityöntekijän täytyy aina puntaroida missä ja miten hän voi lapsen antamaa tietoa käyttää niin, että lapsi on turvassa.

Osallisuus ei ole kuitenkaan teknistä, menetelmällistä tai hallinnollista. Käsite pitää sisällään määritelmän lapsesta yksilönä, yhteiskunnan ja inhimillisen yhteisön jäsenenä ja toimijana. Osallisuus liittyy laajasti lapsinäkemykseen. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 162.) Lasten osallisuutta voidaan arvioida myös osallisuuden rakentumisen portailla. Osallisuus koostuu monenlaisista osista, joiden väliset yhteydet voivat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden mukana. Alimmalla portaalla lapsella on vähän tai ei lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa eli osallisuutta on vähän. Voidaan ajatella, että mitä korkeammalla osallisuuden portaissa lapsi on, sitä enemmän hänellä on valtaa ja osallisuutta. (Timonen-Kallio 2010, 8-9.)

3.3 Lapsi osallisena perheen kuntoutumisprosessissa

Vanhempi voi kuntoutua päihteistä poliklinikan tuella kotiinpäin, päihdekuntoutuksessa, päihdetyön perhekuntoutuksessa tai räätälöidysti lastensuojelun perhekuntoutuksessa päihdetyön kanssa yhteistyössä (ks. Heino 2008; Orjasniemi 2014.) Lapsen kuntoutumisen osa-alueita ja osallistamisia voidaan lapsen näkökulmasta tehdä monessa eri organisaatiossa. Tavoitteena on lasten kuntoutuminen vanhempien päihteiden käytön tai muun ongelman aiheuttamista kokemuksista. Hyytisen (2007, 179) mukaan kuntoutuksessa lapsia kannustetaan takaisin lapsen rooliin. Tätä harjoitellaan erikseen, ja jos tässä on onnistuttu, lapsesta tulee huoleton. Sipari (2008) käyttää tutuksi tullutta termiä kuntouttava arki, jossa todentuu toiminnallisuus, yhteisöllisyys, arjen askareet ja integroitu erityinen tuki. (Sipari 2008, 115.) Näitä myös erilaiset perhekuntoutusta toteuttavat yksiköt yrittävät eripituisissa jaksoissaan toteuttaa. Samoin voidaan tehdä kotiinpäin tehtävässä työskentelyssä. Muukkosen (2013, 165) mukaan myös vauvat voivat olla osallisina työskentelyssä, tällöin erityisesti vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta havainnoidaan, tuetaan ja arvioidaan. Erilaiset vauvaperhetyöt, ensikotien ryhmät ja päiväperhekuntoutus osallistavat vauvoja ja lapsia vanhempien päihteistä kuntoutumisessa. (Ks. Äijälä 2014; Ensi- ja turvakoti 2016.)

Päihdeperheiden lapset ovat saattaneet koko elinaikansa kokea turvattomuutta, huolenpidon puutteita, heitteillejättöjä, perheväkivaltaa ja usein kiireellisiä sijoituksia. Kuntoutusjakson aikana lapsille pyritään tarjoamaan korjaavia kokemuksia ja vanhemmalle tukea vanhemmuuden vahvistumiselle ja uudelleen rakentumiselle. Lapsen kuntoutuminen on epämääräisten asioiden ja kokemusten läpikäymistä ja otteen saamista niistä. Kun vanhemmat puhuvat, lapsi kokee, että hänkin voi puhua. Lapsi tulee mukaan keskusteluun usein vasta siinä vaiheessa, kun hän alkaa uskoa, että asioista saa puhua eikä niistä puhuminen aiheuta riitaa ja turvattomuutta. (Hyytinen 2007, 108-109.)

Myös Itäpuisto (2005) kirjoittaa lapsen kyvyttömyydestä puhua. Myös lapsen mahdollisiin epäsuotuisiin selviytymiskeinoihin tulee puuttua. (Emt., 107, 111.) Toisinaan vanhempien päihteistä kuntoutuminen ei onnistu. Tällöin päädytään lasten kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Hyytinen (2013) korostaa mahdollisesta sijoituksesta huolimatta lapsille olevan ensiarvoisen tärkeää käydä eri asioita läpi. Päihteistä kuntoutumisen jälkeen, oli se sitten tapahtunut varsinaisessa

kuntoutusyksikössä tai avohoidossa, on tärkeää, että perheen arjen toimintarakenteet tukevat päihteettömyyttä. Kuntoutuksessa ja auttamistyössä tehtävänä on suunnitella asiakkaan kanssa sellaisia toimintarakenteita, jotka mahdollistavat ja tukevat asiakkaiden tavoitteita. Samalla on purettava sellaista toimintaa, joka altistaa ristiriitaisten halujen aktivoitumiselle. Perhe-elämän toimintarakenne ei yksin riitä ylläpitämään vanhempien tahtoa pysyä raittiina. On tärkeää pohtia sosiaalisen verkoston merkitystä. Vanhempien on kyettävä rajaamaan päihteitä käyttävät pois perheen elämästä. (Hyytinen 2007, 183-184.) Kuitenkin vanhempien kokemus päihteistä kuntoutumisessa voimisti myös heidän vanhemmuuttaan ja siten auttaa lapsia. Vanhemmuus on aluksi esiintynyt haasteena ja puhe lapsista on muuttunut ongelmasta voimavaraksi. Lapset eivät ole enää olleet jokin välikappale tai este jollekin, vaan vanhemmat oppivat nauttimaan lastensa kanssa olemisesta. Vanhempana olemisen merkitys on avautunut uudella tavalla vanhemmille päihdekuntoutuksen jälkeen. (Ks. Ruisniemi 2006.) Lapset voivat siis olla vanhempien päihteistä kuntoutumisessa konkreettisesti osallisina monin eri tavoin, osan myös välillisesti puheiden keskiössä.

3.4 Lasten kokemuksia päihdeperheessä elämisestä

Lasten kokemia haittoja vanhempiensa päihteidenkäytöstä on selvitelty kysymällä haittoja kokeneilta lapsilta, mikä helpottaisi heidän elämäänsä päihdeperheessä. Esille nousevat riitelyn loppuminen, vaikeista tilanteista poispääsy, suojaavina tekijöinä yhteinen aika ja harrastukset. Lapset mainitsivat helpotuksen lähteenä vanhemmille tarjottavan hoidon. (Takala ja Ilva 2013, 180.) Vanhemmuuden roolimalleista puhuttaessa on erityisesti korostettava isän ja äidin roolien välisiä eroja. Alkoholinkäyttö tuntuu istuvan erityisen huonosti äidin rooliin, sillä jos äiti juo, jäävät lapset helpommin heitteille. Riippuen isän aktiivisuudesta vanhemman roolissaan, lapset kokevat alkoholiongelmaiset isät usein joko perhettä terrorisoiviksi kiusaajiksi tai heikoiksi ja huonoiksi isiksi. Yleisin vanhemmuustyyppi juovalla vanhemmalla on välinpitämättömyys lasta kohtaan. (Itäpuisto 2008, 39-42.)

Päihteet aiheuttavat lapsille usein pitkäaikaisia haittoja. Vanhempien päihteidenkäytön ja sosiaalisen perimän vaikutuksista on vaihtelevia käsitteitä aina kieltämisestä puhumattomuuteen sekä yksinkertaistavaan kohtalonomaiseen suhtautumiseen. Haitalliset lapsuudenkokemukset vaikuttavat

eri persoonallisuuksin eri tavoin ja niiden merkitys vaihtelee. Väkivallan näkeminen kotona sekä vanhempien päihteidenkäyttö ovat yhteydessä nuorten psyykkisiin häiriöihin. Ne nuoret, joilla on kokemuksia molemmista, väkivallasta sekä vanhempien päihteiden käytöstä reagoivat voimakkaimmin. (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 421-422.)

Lapset eivät aina puhu kodin ongelmista. Lapset ovat hyvin uskollisia vanhemmilleen, ja vanhempien voi olla vaikea myöntää ongelmia. Läheisille ja ammattiauttajille voi olla haasteellista vaikenemisen edessä, kun ei tiedä, mistä oikein on kyse ja mitä he voisivat asialle tehdä. Pienenkin lapsen tiedetään hyötyvän perheterapiasta. Terapiakeskustelut ovat sopivia vanhemmille lapsille. Lapsia ja nuoria varten on auttavia puhelimia ja omia paikkoja, joissa voi puhua vaikeuksistaan. (Saarto 2015, Päihdelinkki). Hyytinen (2007) muistuttaa myös siitä, että lapsen mieli voi toimia niin, että liian vaikeat ja liian pelottavat muistot suljetaan pois. Lasten kertomuksia ja kokemuksia voidaan työstää perheistunnoissa, jossa vanhempien on kannustettava lapsiaan kertomaan avoimesti kaikki asiat. Salailuun tottuneissa perheissä tämä voi viedä aikaa. (Emt., 132-133.) Holmila, Bardy ja Kouvonen (2008, 421) korostavat myös, että mikäli lapsella ei ole kotona turvaa saatavilla, lapsen psyykkinen hyvinvointi saattaa olla uhattuna.

Pelkästään lastensuojelu ja päihdetyö eivät ole vastuussa tai kohtaamassa lapsia, jotka kärsivät vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Holmila ym. (2008, 422) muistuttavat, että lapsia kohdataan suurimmaksi osaksi monissa avohoidon palveluissa, kuten neuvoloissa, kouluterveydenhuollossa ja nuorisotyössä sekä epävirallisen auttamisen piirissä. On todettu, että aikuisilla alkoholistien lapsilla on enemmän käsittelemättömiä ongelmia, mikäli he eivät ole nuorena tai aikuisiällä vastaanottaneet tai saaneet apua perheensä ongelmiin. Avun käyttäminen on siis eheytyksen ja kasvun vuoksi ensiarvoisen tärkeää (Sheridan & Green 2008, 73-75.)

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkielman tavoitteena on selvittää sitä, miten lapset ovat kokeneet vanhempiensa päihdeongelman ja siitä kuntoutumisen sekä miten lapsia on huomioitu vanhempien prosessin aikana lastensuojelun ja päihdetyön moniammatillisessa yhteistyössä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten lapset ovat kokeneet vanhempiensa päihdeistä kuntoutumisen?
- Miten lapset ovat olleet osallisia vanhempien prosessissa?
- Mitkä asiat lapset nostavat merkitykselliseksi ja onnistuneiksi vanhempien kuntoutumisessa?

Taustaoletukseni on, että lapset ovat olleet osallisina vanhempiensa prosessissa niin viranomaistasolla kuin kotonakin. Haluan tutkimuksessani selvittää näiden lasten ajatuksia ja näkemyksiä omasta osallisuudestaan vanhempien kuntoutumisprosessissa sekä antaa äänen lapsille.

4.2 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Aineistonkeruun menetelmänä käytin teemahaastattelua. Eskola ja Suoranta (2003) määrittelevät teemahaastattelun olevan puolistrukturoitu haastattelu, jossa kysymysten muoto on kaikille haastateltaville sama. Kysymyslista ei ole kuitenkaan pikkutarkka, eikä teemoja tarvitse käydä samassa järjestyksessä haastateltavien kanssa. Tärkeää on kuitenkin, että kaikki teemat käsitellään. (Emt., 86.) Metsämuuronen (2008, 39) toteaa haastattelun sopivan erityisen hyvin silloin, kun halutaan tulkita kysymyksiä tai täsmentää vastauksia, tutkitaan intiimejä tai emotionaalisia aiheita.

Teemahaastattelua käytetään paljon yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, koska se vastaa hyvin monia kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia, käyden myös kvantitatiiviseen tutkimukseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 202-203.) Teemahaastattelun teemat laadin etukäteen tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten kautta sekä tutkimuksen teon yhteydessä tutustumani teoreettisen aineiston pohjalta sekä aiempien muiden tutkimusten pohjalta (Liite 1). Laatimani kysymykset testasin tutkielman ohjaajalla ja työyhteisössäni. Ensimmäisen haastattelun jälkeen tarkensin yhtä kysymystä. Teemahaastattelurunkoa laatiessani tein pari kysymystä lapsen vanhemmalle, joko puhelimesta kysyttäväksi tai haastattelun alkuun. Pyrin saamaan taustatietoa kuten käytettävän päihteen ja lapsen iän päihdeongelman alkaessa ja kuntoutumisen jälkeen. Haastattelurungossa olevan päihteen olin siis valmis muuttamaan itse haastattelussa perheelle ominaiseksi sanaksi, koska oletin harvan perheen käyttävän päihde-sanaa.

Haastatteluni aiheet ovat pääosin arkaluonteisia. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 115) ovat listanneet arkaluonteisiksi myös iän, jota kysyin ensimmäisten kysymysten joukossa. Haastatteluteemani liittyivät vanhempien päihteen käyttöön sekä lastensuojeluun. Koin teemojen olevan haasteellisia ja arkaluonteisia. Haastateltavat lapset eivät kuitenkaan kokeneet teemoja vaikeiksi, vaan vastasivat niihin enimmäkseen luontevasti. Vaikka haastatteluaineistoni teemat olivat arkaluonteisia, totesi osa lapsista tottuneensa näistä asioista keskusteluun, viitaten sillä lastensuojeluasiakkuuteensa. Haasteluni aiheet vaativat näitä haastateltavia muistelevaan menneisyyttä vähintään parin vuoden päähän tai ajallisesti jopa pidemmälle. Eskola ja Suoranta (2003) kirjoittavat muistelutyön olevan kokemuksellista, mutta yksilökohtainen näkökulma voi kuitenkin työstettäessä laajeta yksittäistä muistoa yleisempään havaintoon. (Emt.,135.) Pirskanen (2011, 77) näkee tärkeänä pitää mielessä, että lasten ja aikuisten kokemusten luonne on osin tavoittamaton tutkijalle ja tämä on syytä huomioida tutkittaessa lapsuuden kokemuksia.

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta lasten teemahaastattelusta. Pyysin tutkimusorganisaatiolta tutkimusluvan lasten tietojen saantiin. Erään keskisuuren kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijät valitsivat ja ehdottivat minulle haastateltavia lapsia ja nuoria, joiden tilanne sopi tutkimusaiheeseen. Perusteena valinnalle oli perheen tilanteen rauhoittuminen ja päihteenkäytön lopettaminen. Sosiaalityöntekijät antoivat minulle heidän mielestään sopivien lasten nimet sekä vanhempien yhteystiedot. Otin lasten vanhempiin yhteyttä ja pyysin alaikäisten lasten vanhemmilta puhelimitse tutkimusluvan. Vanhemmilta saadun tutkimusluvan jälkeen otin yhteyttä lapsiin ja kysyin heiltä luvan osallistua tutkimukseen. Vaikka hankin haastateltavat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kautta, ei minulla ollut tarvetta tietää lasten ja heidän vanhempien asiakkuudesta ja sen historiasta mitään. En

lähtenyt määrittelemään tutkimustani lastensuojeluasiakirjojen perusteella. Päädyin yksilohaastatteluihin asian arkaluonteisuuden vuoksi, vaikka aineisto antoi mahdollisuuden parihaastatteluun sisarusten ollessa kyseessä.

Lähestyin osaa haastateltavista jo keväällä 2016. Alaikäisten lasten vanhemmilta kysyin ensin luvan ottaa yhteyttä heidän lapsiinsa. Kukaan vanhemmista ei kieltänyt haastattelua. Kaksi vanhemmista epäili, ettei heidän lapsensa ehkä halua antaa haastattelua, mutta antoivat minun kysyä sitä heiltä itseltään. Osaa lähestyin ensin lähettämällä heille kirjallisen viestin älypuhelimien ⁴ whatsapp-sovelluksella saatua sosiaalityöntekijöiltä tietooni heidän yhteystietonsa. Ajattelin, etteivät kaikki ihmiset halua vastata heille tuntemattomaan numeroon. Whatsapp-viestin lapset ehtivät rauhassa lukea ja pohtia osallistumistaan tutkimukseen. Viestissä ehdotin lapsille, että voisin soittaa heille ja kertoa tarkemmin tutkimuksestani heille sopivalla hetkellä. Kahdelle haastateltavista soitin ennen haastatteluluvan sopimista. Yksi nuori suostui aluksi haastatteluun, mutta kun lähdimme tarkemmin sopimaan haastatteluajankohtaa, ei hän enää vastannut viesteihin enkä sitten sen enempää lähtenyt häntä motivoimaan. Näiden haastattelujen sopiminen jännitti minua hiukan, vaikka työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olin tottunut monenlaisiin tilanteisiin. Tarkoitukseni oli tehdä haastattelut kesällä, kesälomien aikaan, mutta kiireiden vuoksi haastattelut siirtyivät elokuulle. Tein kaikki haastattelut elokuussa koulujen alkamisen jälkeen, joten haastatteluajankohdat olivat iltapäivisin koulupäivän päätteeksi.

Haastatteluista vain yksi tehtiin haastateltavan pyynnöstä muualla kuin heillä kotona. Tämän haastattelun tein lastensuojelun tiloissa. Kotona yleisin haastattelupaikka oli keittiönpöydän ääressä ja kahta haastattelin käytännön syistä makuuhuoneessa, kun muualla talossa oli ihmisiä. Jokainen haastateltava suhtautui hyväksyvästi sanelimeen, kun olin selittänyt heille sen tarkoituksen. Varmistin haastattelun alussa, että sanelin toimi ja yhden haastattelun aikana jouduin sulkemaan ikkunan pihalta kuuluneen taustamelun vuoksi. Sanelin ei tuntunut jännittävän haastateltavia. Ehkä nuoret suhtautuvat eri tavalla teknisiin laitteisiin. Haastattelupaikkana koti on luonnollisesti haastateltaville varmasti luontevampi ja tutumpi, ja haastattelijan on myös helppo alkukeskustelussa huomioida kotia ja keskustella neutraaleista asioista. Neljä haastateltavista suhtautuivat haastatteluihin rennon oloisesti. Heistä ei havainnut jännittämistä eivätkä he myöskään jännitystä sanoittaneet ääneen. Kaksi nuorinta haastateltavaa vaikutti muita aremmilta, vaitonaisemmilta ja epävarmemmilta vastauksissaan. Tämän vaikutelman sain siitä, että he toistivat: ”emmä tiedä tai emmä muista”

⁴ Whatsapp-sovellus on ilmainen älypuhelimeen ladattava viestintämuoto. Vastapuoli kykenee näkemään, onko toisella vastaava sovellus käytössä, viestiminen on ilmaista.

vastauksia. Näiden lasten kohdalla turvauduin enemmän myös keventämään tunnelmaa vaihtamalla aihetta tai puhumalla enemmän vaikkapa harrastuksista. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 90) toteavat, että tämä pieni hetki, jolloin jutellaan jokapäiväisiä asioista, on tarpeen kummallekin osapuolelle. Siinä yritetään hiukan tutustua ja luoda mahdollista jännitystä lievemmäksi.

Neljän haastattelun yhteydessä juotiin ensin kahvit ja käytiin yleisempää keskustelua. Näissä neljässä haastattelussa oli aluksi vanhempi paikalla hetken aikaa. Nämä paikalla olleet vanhemmat suhtautuivat positiivisesti lastensa haastatteluihin ja heillä oli selkeästi yhteistyöhaluinen asenne. Haastatelluista oli kolme miespuolista ja kolme naispuolista. Jakauma ei ollut tavoiteltu eikä suunniteltu. Lapsista alaikäisiä oli neljä, nuorin oli juuri 13-vuotta täyttänyt ja kaksi olivat täyttäneet 18-vuotta. Sisaruksia, saman perheen lapsia haastatelluista oli neljä.

Eskola (2001) toteaa laadullisen tutkimuksen tekijällä olevan monta mäkeä tutkimuksen eri vaiheissa. Yhdeksi mäeksi hän nimeää haastattelujen litteroinnin, jota saattaa tulla sivumäärällisesti satoja sivuja (Emt., 133). Haastattelemistani lapsista ja nuorista olivat jotkut lyhytsanaisia. He eivät vastanneet rönsyilevän pitkäsanaisesti, joten siltä osin litterointini oli nopeampaa. Litterointia kertyi 54 sivua. Fonttina käytin times new roman ja kokoa 11. Litteroinnissa käytin haastateltavan mietintätaulon kohdalla pisteitä (..) ja merkitsin heidän täytesanansa hmm, öö jne. Jossain kohdin merkitsin sulkeisiin (naurua) ilmaisemaan haastattelun tunnelmaa. Muuten en tehnyt itselleni kirjallisia muistiinpanoja itse tilanteessa vaan keskityin lapsen ja nuoren kohtaamiseen. Haastatelluista lyhyin oli kestoiltaan puolisen tuntia ja pisin oli tunnin mittainen. Tuomi ja Sarajärvi (2002) pohtivat aineiston koon merkitystä opinnäytetyölle. He korostavat, että opinnäyte on tekijänsä harjoitustyö, jonka tarkoituksena on osoittaa oppineisuutensa omalla alalla. Analyysin kannalta on suuri ero haastatella viittä ihmistä kuin 30 ihmistä ja nauhoittaa ja litteroida kaikki aineistot. Ratkaisevampaa heidän mielestään olisi tulkintojen kestävyys ja syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. (Emt., 87.) Katson, että tutkimustulosten kannalta ei ole oleellista aineiston koko vaan sen rikkaus ja siitä tehdyt tulkinnot.

Aineiston anonymisoinnilla tarkoitetaan sekä suorien että epäsuorien tunnistajien poistamista tai niiden muuttamista. Tutkittavia on aina informoitava, millä tavoin heidän aineisto anonymisoidaan (Kuula 2006, 112). Toimin siten, että kerroin haastateltaville kerääväni heistä nimen ja iän, joita en tutkimuksessa julkaise tunnistettavuuden vuoksi. Kuula (2010) toteaa, että lain soveltamisen näkökulmasta olennaista on, että aineistosta ei ulkopuolinen pysty tekemään johtopäätöksiä keistä tutkittavista on kyse. (Emt., 112.) Aineistoni ollessa suhteellisen pieni, en ole ajatellut sillä olevan

jatkokäyttöä. Olen päätenyt arkistoimaan litteroimani haastattelut kotikoneellani muistitikulle, jota säilytän lukollisessa lokerosa.

Kuula (2010) nostaa artikkelissaan esiin, että ihmisten olisi helpompi kertoa asioitaan tuntemattomalle, kertaluonteisesti. (Kuula 2010, 220.) Tutkijan rooliini tämä toi erilaisen haasteen, kun tunsin kaksi haastateltavaa ennestään. Oma roolini oli kahden tutkittavan kohdalla kaksijakoinen, koska olin aiemmin vuosia sitten toiminut tämän perheen sosiaalityöntekijänä. Heidän suostumuksensa haastatteluun oli helppo saada. Lasten vanhemmat suhtautuivat minuun positiivisesti ja halusivat tavata minut haastattelutilanteessa. Havaitsin jälkikäteen, että tietoni heidän lastensuojeluasiakkuudestaan vaikutti tapaani kysyä heiltä asioita. Kysyin vähemmän kuin muilta, koska päässäni oli jo tietoa heidän asiakkuudestaan ja elämänsä kulusta sosiaalityöntekijän roolissa. Tutkimuksellisesti tämä siis vaikutti tapaani kysyä asioita. Jouduin tekemään myöhemmin muutaman jatkokysymyksen sähköpostitse näille kahdelle haastateltavalle, ja se onneksi sopi heille hyvin. Näiden kahden nuoren tapaamiseen liittyi vapaata keskustelua ennen ja jälkeen haastattelun. Tuolloin en ollut enää tutkijan roolissa, mitä pyrin olemaan sanelimen päällä ollessa.

Tutkimukseni edistyessä sain tiedon yhden nuorimman lapsen sosiaalityöntekijältä, että hänen mielestään tämän lapsen haastattelusta olisi luovuttava. Lapsen oman perheen tilanne olikin muuttunut, tullut niin epävakaiseksi ja kuormittavaksi uudelleen, etten halunnut tähän hetkeen lähteä houkuttelemaan heitä haastatteluun. Toisaalta tutkimukseni tavoite on ollut haastatella heitä, joiden elämäntilanne on jo monilta osin tasaantunut ja haastateltavat kykenisivät näkemään taaksepäin heitä auttaneita seikkoja.

Lasten osallistumisesta tutkimukseen ja siitä keneltä kysytään lupa osallistua, on runsaasti keskustelua kirjallisuudessa. Nuorisotutkimusverkoston mukaan Suomessa ei ole lainsäädäntöä joka määritteli lasten osallistumisen tutkimukseen. Käytännössä on katsottu, että myös lapsen osallistuminen tutkimukseen kuuluu niihin henkilökohtaisiin asioihin, joista huoltaja lain mukaan päättää. Huoltajan tulee keskustella lapsen kanssa ennen päätöksentekoa. (Nieminen 2009, 244-249.) Oranen (2008) kritisoi tätä tuodessaan esille oman näkökantansa siten, että hänen mielestään suostumusta täytyy aina kysyä ensisijaisesti lapselta tai nuorelta itseltään. Lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä itse. Ja sitten kysytään asiaa vanhemmalta. (Oranen 2008, 44.) Kysyin alaikäisten vanhemmilta luvan lähestyä asiassa lasta tutkimusluvan merkeissä.

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Lapselle tulee kertoa selkeästi ja ymmärrettävällä tavalla, mistä tutkimuksessa on kyse ja mihin hänen

antamiaan tietoja käytetään. (Lagström, 2010,123-126). Tutkimusmaailmassa saatetaan ajatella, että tutkimukseen osallistuminen on lähinnä kuormittavaa, mutta toisinaan tutkimukseen osallistuminen voi olla voimaannuttava ja uusia näkökulmia elämään avaava. (Helavirta 2007, 630.) Kerroin haastateltaville missä opiskelen, mitä tutkin ja millä tavoin näitä tietoja käsitellään. Kerroin vanhemmille sekä haastateltaville, että haastatteluun suostuminen perustui vapaaehtoisuuteen.

Lasta haastateltaessa on myös asetettava kysymykset lapsen ikätasoon ja kognitiiviseen tasoon sopiviksi. Haastattelutilanteen rakentaminen mahdollisimman luontevaksi ja vuorovaikutukselliseksi vaatii aikaa. Lasten on myös helpompi vastata, jos kysymykset liittyvät heidän arkeensa. Lasten haastatteluissa avoimet kysymykset ovat osoittautuneet toimiviksi. Koti lasten haastattelupaikkana on perusteltua myös silloin, jos kysymykset tapahtuvat siinä ympäristössä mihin tutkimus kohdentuu (Helavirta 2007, 631-634). On tärkeää antaa haastattelun alussa lapselle neutraali keskustelunaihe, koska se tekee lapselle haastattelusta luontevampaa ja se antaa haastattelijalle tilaisuuden arvioida lapsen kielellistä kykyä (Korkman 2006, 21). Haastattelutilanteessa annoin heille teemahaastattelurungon avuksi asioista keskusteluun.

Helavirran (2007) mukaan lapset haastateltavina ja koti yksityisenä haastattelutilana tekevät haastattelututkimuksesta monella tapaa erityisen ja ennakoimattoman. Lasten erilaiset ominaispiirteet, kuten ikä ja temperamentti, pakottavat tutkijan joustavaan tiedonkeruuseen ja tasapainotteluun lasten erojen ja erilaisuuden kanssa haastattelutilanteessa. Parhaimmillaan se johtaa lasten yksilöllisten kokemusten, käsitysten ja havaintojen parempaan tavoittamiseen. (Emt.,638.) Lapselle asetut kysymykset eivät saisi olla sanallisesti liian pitkiä eivätkä saisi olla haastattelijan johdattamia (Korkman 2006,9). Nuorin haastateltavista oli juuri 13-vuotta täyttänyt. Hänen ikäisensä ovat koulussa oppineet jo sanallisiin, keskittymistä vaativiin tehtäviin.

4.3 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi

Tutkimukseni on laadullinen. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2004, 152) pitävät laadullisessa tutkimuksessa tärkeänä lähtökohtana todellisen elämän kuvaamista. Tarkoituksena on löytää tai paljastaa tosiasioita sen sijaan, että todennettaisiin jo olemassa olevia. Toisaalta laadulliseen tutkimukseen liitetään ymmärtävä näkökulma, koska perinteiden erottelu perustuu tietämisen tapaan: ilmiötä voi joko ymmärtää tai selittää. (Tuomi 2002, 27-35.) Induktiivisen analyysin käyttämisellä

tarkoitetaan tutkijan pyrkimystä paljastaa odottamattomia seikkoja, jolloin lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan tutkija voi aloittaa analyysin jo itse haastattelutilanteissa. Aineistoa analysoidaan yleensä lähellä aineistoa ja sen kontekstia. Aineiston analyysissä voi haastattelija tiivistää ja tulkita haastateltavan kuvausta jo haastattelun aikana ja kertoa tulkinnoistaan jo haastateltavalle. Näin haastateltavalla on mahdollisuus vahvistaa tai hylätä tiivistys (Emt, 136-137.) Tein haastattelujen lopuksi tiivistyksen siitä, mitä olin kuullut haastateltavien sanoneen minulle ja näin varmistin samalla haastateltavilta, että oikeat asiat olivat tulleet esille ja olin ymmärtänyt oikein haastateltavan viestin.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi 2009, 91) Sisällönanalyysillä voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentilla tarkoitetaan tässä yhteydessä haastatteluja, päiväkirjoja, kirjeitä ym. Tällä analyysimenetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysillä saadaan kerätty aineisto vain järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi 2002, 105-106.) Eskola ja Suoranta (2003) kirjoittavat, että sisällönanalyysissä voidaan luokitusyksiköksi valita useamman lauseen mittaiset lausumat ja ajatukselliset kokonaisuudet. Tarkoituksena on vertailla laadullista aineistoa ja tehdä siitä sisäisesti kestäviä yleistyksiä. He toteavat sisällön erittelyn tai analyysin olevan kirjava joukko erilaisia tapoja luokitella tai järjestää laadullista aineistoa. Heidän mielestään usein voi käydä niinkin, ettei mikään ennalta esitetty tapa toimikaan oman aineiston kanssa, jolloin tutkija saattaa luoda oman yhdistelmänsä erilaisista tavoista. (Eskola & Suoranta 2003, 184-187.) Edellä kuvattua analyysia voi varmasti työstää melko pitkäaikaisesti. Eskola (2001, 153) tuo armollisesti esille, että tutkijan täytyy osata lopettaa aineiston pyörittely. Aineistoaan voi pyörittää loputtomiin vaihtamalla tarvittaessa näkökulmaa, teoriaa tai analyysimenetelmää.

Hirsjärvi ja Hurme (2008) jatkavat, että aineiston lukeminen uudelleen ja uudelleen on tärkeää luokittelu -vaiheessa. Aineistoa pitää lukea kokonaisuutena, jolloin aineistosta alkaa syntyä ajatuksia tai mielenkiintoisia kysymyksiä. Aineistoa lukiessaan tutkijan on kiinnitettävä huomioita seuraaviin sisällöllisiin asioihin; olosuhteet, määrittelyt, prosessit, toiminnat, tapahtumat, strategiat ja suhteet. Esimerkiksi strategioilla tarkoitetaan sitä, kuinka ihmiset tekevät asioita ja prosessilla jatkuvuutta, muutoksia ja käännekohtia. (Emt.,143.) Eskola (2001) toteaa, että luokittelussa periaatteessa jokaisesta vastauksesta yritetään poimia aiheeseen liittyvä kohta. Tämä vaatii kaikkien haastattelujen

huolellista lukemista useampaan kertaan. Aineisto järjestetään tietokoneen leikkaa liimaa toiminnolla uudelleen eikä sitä välttämättä karsita mitenkään. (Emt., 143-144.) Eskola ja Suoranta (2003, 188) nostavat esille Tommi Hoikkalan käyttämän käsitteen tekstien lähiluvun, joka on hänen oma yhdistelmänsä.

Kyse on laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Ennen varsinaisten aiheiden/luokkien etsimistä aineisto voidaan ryhmitellä esimerkiksi tiedonantajien sukupuolen ja iän mukaan. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Tutkijan on kysyttävä itseltään tässä vaiheessa, hakeeko aineistosta samankaltaisuutta vai erilaisuutta (Tuomi 2009, 93.) Hain aineistostani samankaltaisuuksia, mutta kiinnitin huomiota muutamaa poikkeamaan, jotka nostin esille. Eskola (2001) toteaa analyysin tehtävänä olevan aineiston tiivistäminen. Tämä tarkoittaa aineiston tiivistämistä, järjestämistä ja jäsentämistä sellaisella tavalla, että mitään olennaista ei jää pois, vaan sen informaatioarvo kasvaa. Analyysi ja tulkinta ei saa kuitenkaan jäädä tähän vaiheeseen, vaan mukaan on tuotava kytkennät teorioihin, aikaisempiin tutkimuksiin ym. (Emt., 145-150.)

Miten analyysin tein

Päädyin sisällönanalyysiin, jonka tein konkreettisesti taulukoimalla aineistoa ajatuskokonaisuuksien mukaan. Analyysini on aineistolähtöinen. Kun olin lukenut litteroidut haastattelut useaan kertaan, muodostin luokat aineistosta nousseiden aiheiden pohjalla. En tulostanut luokiteltuja sivuja, enkä käyttänyt värikyniä, kuten toisinaan tässä vaiheessa toimitaan, vaan käytin tietokoneen leikkaa ja liimaa toimintaa. Taustatietojen (ikä, sukupuoli, perherakenne) lisäksi pääluokkana tutkimuskysymysten perusteella taulukoin lasten kokemukset vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa; lasten toive avun saannista, lasten kokemus lastensuojelusta, perhetyöstä ja päihdetyöstä, lasten kokemus lastensuojelun sijoituksesta, lasten kokemus päihdeongelmaisesta vanhemmasta (päihdeongelman ollessa akuutti, sekä raitistuneena). Yhtenä kokonaisuutenaan lapsen osallisuuden kokemus prosessissa ja lisäksi lapsen selviytymispuhe tulevaisuudensuunnitelmiseen. Juhilan (2015) mukaan kokemuskäsitelmästä tehtävän tutkimuksen tavoite ei ole tuottaa objektiivista tietoa eikä antaa selityksiä, vaan tutkittavien kokemusten ymmärtäminen. (Juhila 2015, 15.)

Luokiteltuani nuo aiheet tietokoneen avulla alkuperäisteksteineen (eli suorat haastattelulainaukset) aloin tekstien lukukertojen myötä muodostamaan niistä pelkistettyjä ilmauksia. Sitten pelkistettyjen

ilmauksien rinnalle taulukoin ja ryhmittelin tietokoneen avulla ajatuskokonaisuuksia. Seuraavassa taulukointivaiheessa muodostin ryhmien rinnalle yläluokkia esimerkiksi osallisuuden eri tasoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-111.)

Valmistin analyysini apuvälineeksi analyysirungon (Taulukko 2). Runkoa käytin apuvälineenä aineiston luennassa. Sen avulla etsin vastauksia tutkimuskysymyksiin kahden pääteeman mukaisesti. Teemat jakautuivat lasta voimaannuttaviin sekä kuormittaviin tekijöihin sekä lasten osallisuuteen ja osallistumisen eri tasoihin.

Taulukko 2: Analyysirunko

Lasten kokemukset vanhempien päihdeongelmasta kuntoutumisessa	Lasten osallisuus prosessissa
<ul style="list-style-type: none"> • Voimaannuttavat kokemukset • Kuormittavat kokemukset 	<ul style="list-style-type: none"> • Osallisuus • Osallisuuden eri tasot

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Luvussa avaan analyysini keskeiset tulokset. Jaan lasten kokemukset vanhempiensa päihdeongelmasta kuntoutumisessa voimannuttaviin ja kuormittaviin kokemuksiin. Näistä kokemuksista nousee esiin; lasten toive avun saannista, päihdeongelmaisesta vanhemmasta, vanhemmasta nyt, lastensuojelusta, sijoituksesta, perhetyöstä, päihdetyöstä ja omana kohtana lapsen selviytymispuheet tulevaisuudensuunnitelmiseen. Lisäksi kokemukset lasten osallisuudesta näihin prosesseihin liittyen.

5.1. Lasten voimaannuttavat kokemukset vanhemman päihdeongelmasta kuntoutumisessa

Lapset nostivat kertomuksissaan voimaannuttavina kokemuksina tiedon avun saannista, esimerkiksi sukulaisten läsnäolon ja konkreettisen avun. Osa lapsista kertoi saaneensa apua ja tukea vanhemman päihdeongelman eri vaiheissa sukulaisilta yökyläilyn merkeissä, yhteisen tekemisen ja yhdessä olemisen kautta. Tässä seuraavaksi yhden lapsen muistelua sukulaisten avusta:

”Mä en muista semmoisia kauhean suoria keskusteluja aiheesta..Musta tuntuu, että ne aatteli etten mä osaa oikein sellaisesta silloin vielä keskustella ..Kai se auttaminen on ollut sellaista, että ne on ollut vaan läsnä ja on tehty kaikenlaista. ”(V2)

Otteessa lapsi kertoo oman sukunsa auttaneen häntä ja sisaruksia vanhemman päihdeongelman aikana viettämällä aikaa hänen kanssaan. Auttaminen näyttäytyi lapselle yhdessä olemisena. Nyt vuosien jälkeen hän miettii, miksei hänen kanssaan keskusteltu vanhempien ongelmista. Hän itse pohtii syyksi sitä, että sukulaiset pitivät häntä iältään liian pienenä. Osa lapsista mainitsi sukulaisten tietäneen tarkasti, millainen tilanne heillä kotona vanhemman päihdeongelman vuoksi oli. Sukulaisten ja viranomaisten apu on jäänyt mieleen yhtenä kimmokkeena vanhemmalle lopettaa juominen. Lapsi muistelee näin:

”No varmaan ..se liittyi siihenkin kun uhkailtiin, että lapset viedään pois ja näin kyllähän se on sellainen tietynlainen herättäjä ..Siihen ja varmaan läheisten tukeenkin,

se on sellainen ..se on tehnyt paljon se tuki, sellainen tuki. Ja toki niin kuin ihan viranomaisten toimesta, sekin apu, toimet ja kaikki koko paketti.” (V2)

Lapsi kertoo, että vanhempaa on uhkailtu lasten menettämisellä. Lapsen kertomuksesta nousee kuva, että samantyyppistä sanomaa on tullut niin läheisiltä kuin viranomaistenkin toimesta. Lapsi on kokenut, että sellaisella tuella on ollut paljon merkitystä avun vastaanottamisessa ja sen vaikutuksella vanhempaan.

Lapsilla oli voimannuttavia kokemuksia perhetyöstä sekä lastensuojelusta. Osa lapsista kertoi olleensa melkein syntymästään saakka lastensuojelun avun piirissä. He olivat ehtineet kokea monenlaisia auttamisyhteyksiä ja tutustuneet erilaisiin lastensuojelun työntekijöihin. Kaikkien lasten puheissa nousi kotiinpäin tehtävä lastensuojelun perhetyö myönteisenä asiana. Alla olevassa otteessa lapsi kertoo ajatuksiaan siitä:

”Silloin kun mä olin nuorempi, silloin oli kyllä tuota tää mikä nyt on tää tämmöinen perhe joku..perhetyöntekijä.. joo. Kävi joka viikko ja tehtiin yhdessä, pelattiin lautapelejä ja kaikkee. Se oli niin kuin sellainen.. Mä muistan ne tosi positiivisena, ne oli mulle tosi kivoja silloin. ”(V3)

Otteessa lapsi muistelee lastensuojelun perhetyöntekijän kotikäyntejä, jotka ovat jääneet hyvinä hetkinä hänen mieleensä. Lapsi muistaa perhetyön käyneen heillä joka viikko. Lapsi kertoi äitinsäkin suhtautuneen hyvin perhetyöhön. Erityisesti perhetyön toiminnallisuus tuli lasten kokemuspuheissa esille. Lapset tekivät perhetyöntekijän kanssa mukavia asioita, kuten pelattiin pelejä tai tehtiin jotain muuta kivaa kotona tai lähdettiin kodin ulkopuolelle. Muutamat lapsista osasivat eritellä lastensuojelun sosiaalityöntekijät yhtenä kokonaisuutena, erillisenä perhetyöstä. Alla olevassa otteessa yhden lapsen pohdintaa lastensuojelusta:

”En mä tiedä mitä toisin pitäisi tehdä, just niiku sanoin mulle on jäänyt tosi positiivinen mieli lastensuojelusta ja sosiaalityöstä ja, tosi tärkeitä työtä teette ja niiku tosi otettu siitä, että teillä on aikaa ja näette vaivaa siitä että ihmiset vois hyvin ja elämä menis paremmin.” (V3)

Yleisesti lastensuojelusta ja sosiaalityöstä lapsilla oli positiivinen kuva. Lapsi ajatteli, että lastensuojelu on tärkeää ja tavoitteellista työtä. Työntekijät olivat tavoittaneet nämä lapset ja saaneet heidän luottamuksensa. He puhuivat kuuntelemisesta ja mielipiteensä kertomisesta. Lapsi koki, että työntekijät olivat panostaneet häneen ja hänen elämäntilanteensa kohentamiseen. Lapsi ei kokenut

kiireen tunnetta vaan näki, että hänelle annettiin aikaa ja tilaa. Hurtig (2003, 78) mainitsee lastensuojelutyöhön liittyvästä aika-käsitteestä ja tilan rakentamisesta auttamissuhteelle.

Lapselle vanhemman päihteistä kuntoutuminen oli voimaannuttava tekijä. Kaikki lapset olivat kokeneet useita pettymyksiä vanhempien päihteiden käytön lopettamisen suhteen. Lapsilla oli ollut toiveita siitä, että juuri vanhemman täytyy toivoa apua päihteistä eroon pääsemiseen. Lapsilla ei ollut tunnetta siitä, että hänen itsensä olisi pitänyt tehdä asioita jotenkin toisin vanhemman raitistumisen vuoksi. Kaikilla lapsilla oli tieto siitä, että vanhempi kuntoutui päihteistä juuri lasten tähden. Lapset kokivat, että he olivat syy siihen, että vanhemmat lopettivat päihteiden käytön. Seuraavassa otteessa lapsi muistelee kokemustaan:

”Iskä..tai sillee se halusi meidät takaisin asumaan sen luokse niin se lopetti juomisen ja hommasi asunnon täältä ja kävi töissä ja kaikkea niin.” (V5)

Lapsi kertoo, että hänen isänsä toimi tavoitteellisesti halutessaan lapset takaisin. Isä lopetti silloin juomisen, hankki itselleen ja lapsilleen sopivan asunnon jatkaen töissä käyntiä. Lapselle oli piirtynyt selkeä kuva, miten vanhempi toimi saadakseen lapset takaisin. Erityisesti tämä kokemus on ollut voimakas niillä lapsilla, jotka olivat olleet lastensuojelun sijoituksessa vaikeimpina aikoina. Lapset kuvailivat raitistuneita vanhempiaan myönteisillä adjektiiveilla. Osa lapsista koki, että heillä oli ollut aina hyvät ja läheiset suhteet vanhemman kanssa, päihdeongelman aikanakin. Pirskanen (2011, 50) toteaa, että lämpimillä ja toimivilla vanhemmuussuhteilla on lapsille tärkeä merkitys haittojen pienentäjänä alkoholiongelmaisessa perheessä. Alla olevassa otteessa lapsi kuvailee välejänsä vanhempaansa:

” (naurua) Meillä on aina ollut hyvät, äiti on aina pitänyt musta huolta, se on huolehtinut ensin että mulla on kaikki hyvin. Ja se on vieläkin niin tähän päivään saakka. Eikä meillä ole ollut äidin kanssa ikinä niin, ettei me voitaisi puhua tai että joku asia olisi niiinku ettei voi puhua.” (V1)

Lapsi kertoo, että hänellä on aina ollut hyvät välit äitiinsä ja hänellä on kokemus siitä, että äiti on ongelmista huolimatta huolehtinut aina ensisijaisesti hänestä. Lapsella on tunne, että äiti huolehtii hänestä yhä ja he voivat puhua vapaasti. Monella lapsella oli kokemus vanhemmasta melkein kaverina, jonka kanssa on helppo viettää yhteistä aikaa. Vanhemman kanssa saattoi puhua kaikista haluamistaan aiheista, myös päihdeongelmasta. Joidenkin lasten mielestä vanhempiin oli tullut päihdeongelmasta toivuttuaan lisää kärsivällisyyttä ja lämpöä. He eivät hermostuneet herkästi eikä riitelyä ollut kuten ennen. Alla olevassa otteessa lapsi pohtii äidin saamaa terapia-apua:

”Siitä mä on tykännyt, että äitiä on autettu terapialla, on ohjattu tälläseen, että on avannut omaa elämää ja niin, niin, se on tehnyt mun mielestä hyvää ihan selkeästi. ..Joutuu vähä niinku kohtamaan eikä aina syyttele muita, koska niin.. No tuota..jonkin näköinen itsetutkiskelu ja tommoinen on käynnistynyt ja semmoinen menneisyyden hyväksyminen. Ja että semmoinen, jotakin terapiaa siinä on kait ollut ja kaikkea tämmöistä että kyllä se on niinku vaikuttanut. Osaa vähän analysoida, vähän omaa itteään ja syy-seuraussuhteita ja joo kyllä mä näkisin nää.” (V2)

Otteessa lapsi kertoo, että oli kokenut vanhempansa päihdeongelmansa aikana syyttelevän muita eikä ole niin nähnyt omaa osuuttaan omiin valintoihinsa elämässään. Terapian myötä vanhemman elämässä tapahtui muutos. Hän koki vanhemman hyötynneen terapiasta. Ruisniemen (2006,186-187) mukaan näiden päihteistä kuntoutuneiden vanhempien vanhemmuus alkoi rakentua arkirytmistä huolehtimisesta, luotettavuudesta, aikuisuudesta ja vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Tämä näkyy myös otteessa olevan lapsen puheesta.

Lastensuojelun sijoitus ei lasten kokemuksissa noussut pelkästään kuormittavana tekijänä. Toisaalta kahdella lapsella oli tähän liittyen kaksijakoisia kokemuksia, etenkin sijoituksen alkuvaiheisiin liittyen. Muutamalla lapsella oli kokemusta laitossijoituksesta sekä perhehoidosta. Sijoituksen alkuvaihe on usein lapselle hämmentävä kokemus, vaikka samanaikaisesti lapsi voi kokea huojennusta siitä, ettei tarvitse pelätä ja saa olla huolenpidon kohteena. Kaksi lapsista puhui siitä, että sijoituksen alussa otti aikansa sopeutua sijaisperheeseen. Samaan aikaan elämässä tapahtui muitakin elämänkulkuun liittyviä muutoksia, kuten koulunvaihto. Pääsääntöisesti lapset kuvailivat sijaisperheessä olemistaan enimmäkseen positiivisena asiana. Tämä tulee näkyväksi seuraavasta otteesta:

”En ois parempaa paikkaa voinu saada tai joutua... Jälkikäteen, oli tosi hyvä olla siellä.”(V3)

Otteessa lapsi kertoo, että sijoitus perheeseen oli hänelle ollut hyvä asia, eikä parempaa paikkaa olisi voinut toivoa. Yhdellä lapsista ei ollut vanhempiensa päihdeongelman ajalta muistoja. Hän kuitenkin kuvasi sijaisperhettä kivana paikkana, jossa käytiin usein kalassa ja uimassa. Lapsen mieleen oli jäänyt sijaisperheessä ollut toinen lapsi, jonka kanssa vietti paljon aikaa. Lapsi koki, että sijaisvanhemmat olivat mukavia ihmisiä, joihin hän halusi pitää yhä edelleen yhteyttä. Yksi lapsista kuvaili sijaisperhettä näin:

”Semmoinen, semmoinen, kun oli semmosta lepposaa ja niiku turvallinen ja semmonen ympäristö, hyvä kasvualusta.”(V5)

Lapsi kuvaa sijaisperheessä olleen lepposaa ja turvallista. Hän koki sijaisperheen hyvänä ympäristönä itselleen ja saaneen sieltä hyvää kasvualustaa. Lapsen kertomuksesta välittyy kuva, että sijaisperheen vanhemmat ovat onnistuneet luomaan häneen hyvät ja turvalliset suhteet. Hän kertoikin eri kohdassa haastattelua pitävänsä yhä yhteyttä sijaisperheeseen sijoituksen loputtuakin.

Lasten vanhemmista osa oli ollut päihteiden käytön vuoksi useaan otteeseen päihdehoidossa. Vain yksi lapsista kertoi, että päihdehoidon laitosjaksolla hänet on otettu mukaan vanhemman toipumisprosessiin. Alla olevassa otteessa hän kertoo tästä:

”Tapasimme äidin ryhmätilanteessa. Siinä muodostettiin rinki, jonka keskelle yksi hoidossa oleva kerrallaan meni istumaan. Sitten paikalle tulleet läheiset henkilöt kävivät avautumassa tälle yksi kerrallaan kokemuksistaan alkoholismipäihteiden varjossa. Hoidossa oleva vain kuunteli, kuten myös kaikki muut ympärillä. Päihdetyöntekijän tapaamista ei tässä ollut. Saattaa olla, että jossain muissa vaiheissa hoitoa tällaista on ollut, en vain ole päässyt paikalle.” (V2)

Otteessa lapsi kertoo, kuinka hänet oli otettu mukaan raitistumisprosessiin. Lapsi koki, että hänen näkemyksensä auttoivat vanhempaa päihdeasian käsittelyssä. Siitä huolimatta lapselle oli jäänyt kokemus, ettei häntä itseään kohdattu ja kuultu vanhemman päihdehoidossa. Suurin osa lapsista olisi halunnut osallistua vanhempansa päihdetyöhön jollakin tavoin. Vain yksi lapsista totesi, ettei vanhemman päihdetyö häntä kiinnosta, vaikka hänelle tarjottaisiin mahdollisuutta osallistua siihen.

5.2 Lasten kuormittavat kokemukset vanhempien päihteistä kuntoutumisessa

Lapsilla, joilla ei ollut sukulaisten tai muiden läheisten tukea, oli kokemus, etteivät he tienneet mistä olisivat voineet saada apua vanhemman päihdeongelman ollessa akuutti. Alla olevassa otteessa eräs lapsi kuvailee näin:

”Ei mulla oikeastaan ollut, mun suku on aika pieni ja tosi paljon siellä on alkoholisteja, ei niinku ollut, ei varmaan siinä iässä varmaan tajunnut että pitäisi ulkopuolisen

puuttua tähän asiaan. Ja sitten niiku jos ois niin ei oikein tiennytkään keneen ottaa yhteyttä.” (V3)

Otteessa lapsi kertoo oman sukunsa olleen pienen ja heistäkin moni oli kuitenkin alkoholiongelmaisia. Hän myös pohtii, ettei siinä iässä, ollessaan pieni edes ymmärtänyt, että he voisivat tarvita ulkopuolisen apua. Lisäksi lapsi pohtii, ettei silloin edes tiennyt, mistä apua voisi pyytää ja keneen olla yhteydessä. Pirskanen (2011, 220) toteaa, että auttamisjärjestelmästä huolimatta perhe ja etenkin lapset ovat usein omillaan. Perheenjäsenten kynnys hakea apua voi olla korkea ja suuri osa heistä vaikenee. Eräs lapsista kuvailee omaa tilannettaan alla näin:

”Mä en kyllä toivonut yhtään paljon mitään ..se silleen en tullut ajateltua että se voisi olla toisin.. Se tuntui normaalilta ..silleen niiku että..eikä tullut ajateltuakaan sillee nii viisaasti ja ittekö oli vielä niin nuori vielä.” (V5)

Lapsi kertoo, ettei oikeastaan toivonut mitään ja ajattelee sen ehkä liittyneen siihen, ettei osannut kyseenalaistaa kotona olevia ongelmia. Hänen kertomuksestaan välittyy, ettei hän aluksi tiennyt muunlaisesta elämästä. Osaksi hän ajattelee sen johtuneen siitä, että oli silloin liian nuori tietämään muusta tai ajattelemaan viisaammin kotitilanteestaan.

Suurella osalla lapsista oli kuormittavia kokemuksia ajalta, jolloin vanhemmat käyttivät päihteitä. Lapsilla oli hyvin erilaisia muistoja vanhempiensa päihteiden käytöstä. Eräs lapsista erottautui muista niin, ettei hänellä ollut muistoja tai muistikuvia. Tämä tuli ilmi monella tavoin hänen haastattelussaan. Alla olevassa otteessa hänen toteamuksensa:

”Mä en muista siitä oikein mitään ennen kuin me mentiin sinne sijaisperheeseen.”(V6)

Lapsi kertoo, ettei muista oikein mitään ajasta, jolloin asui vanhempiensa kanssa näiden käyttäessä alkoholia. Lapsi kertoo, että vasta sitten kun he menivät sijaisperheeseen, hänelle tulee muistikuvia asioista. On monia seikkoja, jotka ovat voineet vaikuttaa hänen muistikuviansa. Muilla lapsilla oli muistikuvia vanhemmistaan näiden päihdeongelman akuuttivaiheessa. Päihdeongelma saattoi aiheuttaa erilaisia äkkinäisiä tilanteita kotona. Osan kertomuksiin liittyi pelko. Alla olevassa otteessa lapsi kertoo peloistaan:

”Olihan se ikävää elää pelossa, kohta taas viedään mut pois. Peloissaan siitä, että mä saatan yöllä herätä siihen, että äitiä saatetaan viedä ambulanssilla tai viedä muuten vaan. Ja että mun pitää lähteä pois kotoa, se semmoinen pelossa eläminen oli ikävin asia. Niin kuin kokonaisuudessa se pelko oli läsnä.”(V1)

Otteessa lapsi kuvailee oloaan epätietoiseksi, koskaan ei tiennyt mitä tuleman piti. Hänen muistikuvissaan äiti oli välillä niin sekaisin tai sitten terveydentila petti alkoholin vuoksi ja tarvittiin sairaalahoitoa. Lapsi muistaa kokonaisuudessaan pelon olleen läsnä. Suurin osa lapsista viittasi vanhempien juomiseen liittyvään aggressiivisuuteen ja riitaisuuteen. Kukaan heistä ei kertonut joutuneensa väkivallan kohteeksi, vaikka aggressiivisuutta oli ollutkin. Alla olevassa otteessa eräs heistä muistelee vanhemman käytöstä:

”No se vähän riippui, välillä se oli aggressiivinen ja välillä se oli vaan sellainen, ettei niiku mitään.” V4

Otteessa lapsi kertoo vanhempansa olleen humalassa välillä aggressiivinen ja välillä käytös ei ollut lasta häiritsevää. Eräällä lapsella oli kokemus vakavasta väkivallasta hänen vanhempansa kohdistuen. Lapselle kokemus oli pelottava. Osalle lapsista oli jäänyt mieleen päihtyneen vanhemman sekavat, katkerat ja itsetuhoiset puheet, joita he olivat vanhempien taholta joutuneet kuuntelemaan. Lapset olivat kokeneet tilanteita, joista heidän oli pitänyt poistua nopeasti sukulaisten luo turvaan. Alla olevassa otteessa lapsi kertoo tällaisesta kokemuksesta:

”Öö tosi sellainen villiintynyt niiku..ei ehkä väkivaltainen, mutta hurjistunut kyllä mä niinku muistan että sen ajan ku muutaman kerran joutui menemään mummolaan niinku yöksi niiku menny niin pahaksi.” V3

Otteessa lapsi kertoo, miten päihteiden käyttö vaikutti vanhempiin. Lapsi koki vanhempansa erilaisena kuin ennen, pelottavana ja hurjistuneena. Usein tilanteet olivat kärjistyneet niin pahaksi, ettei lapsi ole voinut olla kotonaan. Vanhemman päihdeongelman vuoksi lapsille voi kehittyä erilaisia selviytymiseen liittyviä rooleja tai tapoja toimia. Tämä tulee näkyväksi seuraavassa otteessa:

”Mä olin yksitoista kun äiti erosi siitä miehestä niin me asuttiin kahdestaan ja sitten se juominen oikein kärjistyi. Mä olin siinä iässä semmoisessa huolehtijan roolissa että niin..kokoajan oli sellainen huoli äidistä mä olin niin nuori niin. Mä en sillätavalla niiku tehnyt äidin pyynnöstä asioita...siis niiku siivosin ja kävin itsenäisesti koulussa ja huolehdin läksyt ja tota olihan siinä sellainen murhekin äidistä tottakai.” (V3)

Otteessa lapsi kertoo, kuinka oli joutunut suurimmaksi osaksi nuoresta iästään huolimatta huolehtimaan omista asioistaan. Hän kertoo siivonneensa kotona sekä huolehtineensa itsenäisesti koulunsa, ilman äidin pyyntöä. Lapsi koki, ettei hänen äitinsä edes huomannut häntä. Päihdeongelman ollessa pahimmillaan vanhempien kyky huolehtia lasten arjesta ja tarpeista on usein puutteellinen (ks. esim. Hyytinen 2013).

Vaikka lasten kokemukset lastensuojelun sijoituksesta olivat pääosin myönteiset, liittyi sijoituksen alkuvaiheeseen, sijoituksen keston tai sijaispaikkaan myös ikäviä kokemuksia. Sijoituksen alkuvaihe oli usealle lapselle suuri muutos, piti sopeutua uuteen paikkaan tai perheeseen, löytää oma paikkansa sieltä. Eräs lapsista kertoo otteessa sijoituksen alkuvaiheista näin:

”Ömn sen ekan vuoden aikana mä en oikein sisäistänyt sitä asiaa. Niinku mä en tarkalleen tiennytkään miks mä niiku oon täällä. Ja mulle kerrottiin vaan aluksi, että nyt sä vietät vaan paljon aikaa täällä perheessä. Sit vasta joskus puolen vuoden kuluttua kerrottiin tää asia mulle halki. Ja se oli mulle tosi hankala se eka vuosi ja kun siellä perheessä oli niiden omia lapsia ennestään ja niille se oli tosi hankalaa että mä olin siellä. Mä muutin niille ja ne sitä ihmetteli että minkä takia tänne tunkeudutaan meidän kotiin. Se oli meille kaikille tosi hankalaa aikaa silloin. ” V3

Lapsi kuvaa sitä, että aluksi hänellä oli ollut vaikeuksia sopeutua sijaisperheen elämään. Hän ei kyennyt hyväksymään ja ymmärtämään sijoitustaan tai syitä miksi oli perheessä. Myöhemmin lapsi koki, että sijaisperheen äidistä tuli hänelle luotettava aikuinen, jonka kanssa saattoi puhua ihan kaikesta. Hän totesi myös, että sijaisperheen lapsille oli myös outo tilanne, että hän tuli sinne asumaan. Känkänen (2013) kirjoittaa lastensuojelun piirissä oleville lapsille kertyneen kokemuksia kotioloista, sijoitusprosesseista ja siirtymistä paikasta toiseen. (Emt.,265.) Laitossijoitusta yksi heistä kuvaili radikaaliksi muutokseksi, jonka hän koki vievän itseään väärään suuntaan:

”Laitos sillee..jos niiku mun mielestä, sijaisperheitä saisi niiku olla enemmän lapsille ..ku ei se laitos sillee auttanut ehkä pahensi vaan..tuli sillai enemmän tehtyä sillee paha..ittekin kaikkea tuli tehtyä silloin. Sijaisperheessä oli yksi toinenkin lapsi ja tosi hyvä kaveri ja sillee” (V5)

Lapsi vertailee otteessa kahta sijoituspaikkaansa lastensuojelulaitoksessa sekä sijaisperheessä, todeten laitoksen pahentaneen hänen tilannettaan. Lapsi kokee ajautuneensa laitoksessa pahantekoon. Hänen mielestään pitäisi olla enemmän tarjolla sijaisperheitä, joihin lapsia sijoitettaisiin. Hän on luonut sijaisperheeseensä sekä siellä olevaan toiseen lapseen hyvät suhteet. Eräs lapsista oli ollut useamman otteeseen sijoitettuna. Tällöin sijoitukset olivat olleet aluksi lyhyitä kiireellisen sijoituksen tyyppisiä ja lapsi palautui nopeasti kotiin. Nämä lapsi oli kokenut raskaasti. Seuraavaksi kuvaus siitä:

”Joo..tulee mieleen.. Itseasiassa se on ollut ikävää jos annettu turhaa toivoa lapselle (sijoituksen aikana vanhemmasta)..Ikinä ei saisi antaa pienelle lapselle turhia toiveita

jos ei ole varma siitä mitä tapahtuu, koska se semmoinen epävarmuudessa eläminen on muutenkin aika raskasta.” (V1)

Lapsi kertoo, kuinka hän on toivonut ja uskonut, että lyhyen sijoituksen jälkeen hänen vanhempansa on kunnossa ja hän voisi jäädä kotiinsa asumaan. Lapsi on olettanut, että lastensuojelu ja päihdetyö olisivat saaneet vanhemman niin hyvään kuntoon, että hänen olisi ollut turvallista palata kotiin. Lapselle on ollut suuri pettymys huomata, ettei vanhemman päihdeongelma ollut hallinnassa. Lapselle oli syntynyt tunne siitä, että kaikki aikuiset ovat pettäneet hänet ja aiheuttaneet hänelle turhaa toivoa.

5.3 Lasten osallisuus prosessissa

Lasten kokemukset viranomaisista ja auttamistahoista painottuivat lähinnä lastensuojeluun ja siellä erityisesti perhetyöhön ja sijaishuoltoon sijoituksen muodossa. Lapset puhuivat siitä, miten heidän kanssaan työskentelystä tuli tunne, että heistä välitettiin ja oltiin kiinnostuneita. Yksi lapsista totesi, että häntä kuunneltiin lapsena lastensuojelussa niin hyvin, kun vaan voi. Mutta lapsi tiedosti, ettei hän voinut siinä tilanteessa olla kuitenkaan se, joka päätti. Lapselle oli jäänyt realistinen kuva osallisuudestaan prosessissa ja päätöksenteossa. Lapsen läsnäolo tapaamisissa mahdollistaa lapsen osallisuuden kehittymisen kohtaamisosallisuudeksi. Suurin osa heistä koki osallisuutensa siten, että olivat tiedollisesti hyvin perillä siitä, miksi he olivat lastensuojelunasiakkaita. Lapset tiesivät miksi lastensuojelun työntekijät kävivät heillä ja mitä tavoitteita työskentelyllä oli. Alla olevassa otteessa lapsi kertoo kohtaamisosallisuudestaan:

”Se(perhetyö) oli tosi mukavaa mun mielestä, tehtiin kaikkea hauskaa yhdessä. Auttanut on se, että ne (perhetyöntekijät) ottaa sillee asiakseen ja ne hoitaa sen niiku pitääkin ja sillee. Kyllä aina on kyselty ja kuunneltu ajatuksia, jos niitä on ollut.” V5

Otteessa lapsi kuvaa sitä, kuinka perhetyöntekijät yrittivät auttaa häntä. Lapsen kertomuksesta välittyy kuva kohtaamisosallisuudesta sekä toiminnallisesta osallisuudesta, koska perhetyöntekijät ottivat hänet mukaansa toimintaan ja sen kautta vuorovaikutukseen työntekijän kanssa. Hotari, Oranen ja Pösö (2013, 139) puhuvat lapsen kohtaamisosallisuudesta, jossa tietosisältöä käsitellään ja tutkitaan lapsen kanssa eri suunnilta, käydään mennyttä läpi, jotta se hahmottuu lapselle, ja valmistaudutaan tulevaan, jotta se olisi lapselle turvallinen ja suotuista. Eräs lapsista kertoo siitä,

kuinka hän oli sijoitettuna äidin juomisen vuoksi ja tämä oli tapahtunut äidin toiveesta, lapsen parhaaksi. Lapsi koki aluksi sijoituksen hyvin raskaasti. Alla olevassa otteessa hän muistelee sitä, miten asioista keskusteltiin lastensuojelun ja asianosaisten kanssa:

”Ömn, ehkä siinä oli epätietoisuutta ja tavallaan se helpotti. Että niinku nyt mä tiedän mistä asiat johtuu mutta samalla sitten mä olin niiku tosi hämmäntynyt ja mä en ollut ihan 100% varma miksi mä ..ja syytin itteeni siitä tosi pitkään. Ja samalla aloitin samaan syssyyn yläasteenkin siinä niin se oli tosi raskasta aikaa” V3

Lapsi kertoo siitä, miten oli kokenut epätietoisuutta ja hämmennystä vanhempien ongelmista ja siitä, miksi hänet oli sijoitettu. Lapsi oli syyttänyt myös itseään eri asioista vanhemman juomiseen liittyen. Lapsi kertoo, kuinka käyty keskustelu asianosaisten kanssa oli auttanut myös näihin asioihin ja hän ymmärsi paremmin, mistä asiat johtuivat. Alla olevasta otteesta näkee, miten lapsi on myöhemmin kokenut sijoituksena ja osallisuutensa siihen:

”Mun mielestä tää mun sijoitus ja kotiutus prosessi sujui oikein vaivattomasti enkä ois niiku kaivannut enempää apua, mutta se oli niiku yks henkilö (sosiaalityöntekijä) jolle sai asiat jutella ja pääsi käymään äitillä ja kaikki meni niiku tosi mutkattomasti. ” V3

Lapsi kertoo jälkikäteen kokeneensa sijoituksensa ja kotiutumisen olleen onnistunut prosessi. Hän oli saanut mielestään kaipaamansa avun. Hän oli myös kokenut sosiaalityöntekijän olleen häntä varten asian käsittelyssä. Muukkosen (2013) mukaan lapsi saa kokemuksen osallisuudestaan ja tunteen siitä, että hän on merkittävä ja tärkeä, kun hänelle annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi ja osalliseksi (Emt., 170.) Lapsen osallisuus voi myös olla pelottavaa, aiheesta riippuen. Seuraavassa otteessa lapsi kertoo (terapia) kokemuksestaan näin:

”Joo tai kyllä me oltiin joskus ..mikähän se on trauma joku tällainen, kun iskää puukotettiin se tais olla silloin.. .joku sellainen. Meitä oli siellä läheisiä ja .. se oli aika semmoinen..erilainen, sellaine aika pelottava ja uusi asia. ” (V5)

Lapsi kertoo olleensa käsittelemässä isänsä puukotusta traumaterapian avulla. Asiaa on käsitelty tapauksen jälkeen järjestetyssä terapiassa läheisten kanssa. Lapsi on kokenut tämän hiukan pelottavanakin tilanteena, ehkä aiheenkin vuoksi. Osallisuuden kokemus voi jäädä myös lapsen osalta hieman ohueksi. Alla olevassa otteessa eräs heistä osaa hienosti muistella rajallisesta osallisuuden kokemuksesta vanhemman laitospäihdehoitoon liittyen:

”Kun kävimme paikan päällä vierailupäivänä, meidät otettiin huomioon äitiä ajatellen. Eli meidän henkilökohtaisia kokemuksiamme, meidän kertomanamme, käytettiin osana äidin raitistumisprosessia. Se auttaa varmasti aina myös tätä läheistä itseään eri tavoin, mutta sen kummemmin meitä ei muistaakseni otettu huomioon. Yhtään vähättelemättä.” (V2)

Lapsi kuvaa, miten häntä ja muita läheisiä kuunneltiin päihdekuntoutuksessa. Tästä huolimatta lapselle jäi kokemus, ettei häntä lapsena otettu huomioon eikä hänelle kerrottu vanhemman päihdeongelmaan liittyvistä asioista. Lapsi voidaan kohdata myös pelkästään tiedontuottajana, niin ettei lasta kuitenkaan itseään auteta tai kukaan ei käy hänen kokemuksiaan läpi tai käsittele niitä lapsen kannalta. Toisen lapsen kokemus äidin oltua muutamia kertoja kuntoutumassa päihhteistä laitoksessa oli vielä olemattomampi:

” Öö..ei käynyt kukaan juttelemassa , mä en ikinä oikein käynyt äitiä kattomassakaan kun usein ne oli ulkopaikkakunnalla, niiku kaukana ” (V3)

Otteessa lapsi kertoo, kuinka hän oli joutunut olemaan vanhemmastaan pidemmän aikaa erossa, eikä ollut tavannut vanhempaansa vanhemman kuntoutuspaikassa. Suurin osa lapsista kertoi, etteivät he ole olleet osallisina vanhempien päihdeprosessissa. Useimmat lasten vanhemmista käyvät yhä päihdekllinikalla tai vertaistukiryhmissä, mutta lapset eivät olleet koskaan osallistuneet työskentelyyn. Ainoastaan yksi heistä ilmaisi, ettei häntä kiinnostaisikaan osallistua.

5.4 Lasten selviytymispuhe ja tulevaisuudensuunnitelmat

Kaikilla lapsilla oli tämänhetkisessä elämässään menossa hyvä ja seesteinen kausi. Joidenkin elämäntilanne oli pysynyt hyvänä jo liki 10 vuoden ajan, toisilla vasta parin vuoden ajan. Haastattelutilanteessa lapset olivat eri-ikäisiä, mutta kaikki he muistelivat lapsuuttaan aikana, jolloin elämässä oli ongelmia. Vanhempien elämäntilanne oli rauhoittunut päihteiden käytön lopettamisen myötä, moni oli työelämässä ja talousasiat kohentuneet. Monet heistä kuvailivat itseään eteenpäinpyrkiviksi ja pohdiskelijoiksi. Eräs heistä kuvaili selviytymistään näin:

”Hmm...(naurua) en mä tiedä, mä yritän olla positiivinen, mutta kyllä mulla on vaikeitakin hetkiä, niiku sillä lailla, että masentaa, mutta niitten yli..Ei oo mitään sellasta ollu etten olisi yli päässyt. Aina pääsee yli ja jos on murheita, ei tule mitään niin suurta, ettei siitä voi päästä, sellainen ajatus aina kantaa eteenpäin.”V2

Lapsi kuvailee olevansa peruspositiivinen luonteeltaan. Vaikka hän kokee välillä vaikeita hetkiä, on hän päässyt niiden ylitse. Lapsen puheesta saa vaikutelman hallinnan tunteesta ja siitä, että hänellä on selviytymisen kokemus takana. Hänellä on luottavainen ajatus tulevaisuudesta, kun asioissa pääsee eteenpäin. Hyytinen (2013, 255) toteaa lapsen eheytyvän monella eri tasolla korjaavien kokemusten myötä. Nämä lapset ovat vuosien aikana osallistuneet useisiin keskusteluihin ja siten varmaankin käyneet asioitaan läpi ikätasonsa mukaisesti. Eräs lapsista kuvailee itseään näin:

”Ymn, mä oon sellainen anteeksiantavainen ja ymmärtäväinen, ja tota..ajattelen, että asioita tapahtuu syystä ja tosi tälläinen...Joissakin asioissa voi olla hyvä ja joissain huono, että mä mietin paljon asioita, ajattelen seurauksia ennen kuin teen. Ja tosi niiku päättäväinen on tullu vuosien varrella..ymmärtäväisyyttä on.”V3

Lapsi kertoo olevansa sellainen ihminen, joka miettii paljon asioista. Hän näkee ominaisuudessa hyvää ja huonoakin. Hän kokee osaavansa ajatella seurauksia ennen kuin tekee mitään. Päättäväisyyttä hän on huomannut tulleen ajan kuluessa lisää. Samalla hän kertoo olevansa anteeksiantavainen ja ymmärtäväinen. Itäpuiston (2003,108) mukaan lapsilla kehittyy erilaisia selviämiseen liittyviä ominaisuuksia, koska lapsikin on toimija eikä ainoastaan perheen uhri.

”Mä elin siinä äidin kanssa, mä näin sen, tiesin että sillä oli ongelma, niin kyllä mä tunnistin. Yleensäkin osasin soittaa, jos olisi sellaisia hetkiä serkuille tai jollekin.” V1

Tämä lapsi kuvailee omaa selviytymistään äidin päihdeongelman aikana siten, että hän tiesi äidillä olevan ongelman. Lapsi kertoo osanneensa soittaa jollekin läheiselle, jos huomioi äidissään päihtymystä tai sellaisia hetkiä, joita hän nimittää huolestuttaviksi. Lapsi oli kehittänyt itselleen selviytymismallin tarkkailemalla äitiä ja sitten hän soitti itselleen apua sukulaisilta.

Enemmistöllä lapsista oli selkeät tulevaisuudensuunnitelmat opiskelujen suhteen. Ainostaan nuorin lapsista oli vielä epätietoinen tulevaisuuden opiskelujen ja ammatin suhteen. Osa lapsista suunnitteli pyrkivänsä lukioon ja sen jälkeen yliopistoon. Eräs heistä pohti seuraavassa otteessa tulevaisuudensuunnitelmiaan näin:

”Joo mä aattelin, että ehkä jos satun pääsemään yliopistoon oikeustieteelliseen jonnekin päin...Mun mielestä elämä itsessään on parasta ja mun parhaaseen elämään sisältyy esimerkiksi tällainen rentoutus. Ja oleminen vaan ja sitten kaverit ja ..ja perhe ja..joskus tulevaisuudessa sitten oma talo ja kaikkee. Työ ja ammatti ja ehkä vaimo..ehkä muutenkin tyttöystävä ja kaikki nää tämmöset jutut. Niiku tutut sanoo, että mä oon tosi hyvä puhumaan ja sillee niiku ..mä aattelin, että siinä tarttee sitä puhumista. Ja mun mielestä lakia ois kiva lukea, siinä on niin monia eri asioita ja se on varmasti aika monipuolista työtä.” V5

Otteessa lapsi kertoo ajatuksiaan opiskelusta. Hän kertoo olevansa kiinnostunut oikeustieteellisistä opinnoista. Samalla hän myös pohtii elämän olevan parasta rentoudesta nauttien. Hänestä välittyy tyytyväinen kuva. Hän haaveilee melko tyypillisistä asioista tulevaisuudessa, kuten tyttöystävästä, ammatista, työstä ja omasta talosta. Hän koki, että häntä kannustettiin ja tuettiin jatkamaan opintoja tähän suuntaan, etenkin hänen puhetaitoja olivat kiinnittäneet toisten huomioita. Muutama lapsista oli selkeästi suuntautunut sosiaalialalle. Alla olevassa otteessa lapsi kertoo kiinnostuksestaan sosiaalialan ammattiin:

”Mä itekin toivoisin tulevaisuudelta, että voisin olla sosiaalityöntekijä lastensuojelussa töissä, että niinkun on jäänyt niin positiivinen vaikutelma siitä.” V3

Otteessa lapsi kuvailee saaneensa suotuisan vaikutelman lastensuojelun sosiaalityöntekijän työstä. Tämä on vaikuttanut lapsen haaveisiin ammatinvalinnasta. Hän kuvaili itseään haastattelun aikana analyttiseksi ja pohdiskelevaksi, eikä halunnut omien lapsuuden kokemusten vuoksi kokeilla päihteitä ollenkaan. Eräs lapsista mietti sitä, oliko hänellä oikeuksia kieltäytyä vanhemman tapaamisesta. Syynä tähän oli vanhemman akuutti päihdeongelma. Itäpuisto (2008) toteaa aikuistuvan lapsen vaihtoehdoksi usein muodostuvan eronteko vanhempinsa. Aikuistuva lapsi joutuu toteamaan, ettei omiin vanhempiin ja heidän elämäntapaansa vaikuttaminen ole mahdollista. (Emt., 132-133.) Alla olevassa otteessa lapsi kuvaa päätöstään näin:

”Se yhteydenpito on niinku oma päätös. Mulla oli tilaisuus tai ois niiku nytki tilaisuus tavata mun isää, mutta oon tehny sen niikun omaksi parhaaksi, että ...en nyt ehkä halua sitten nähdä.” (V3)

Lapsi kertoo otteessa siitä, että on pohtinut asiaa ja joutunut tekemään sitten asiassa päätöksen, ettei halua tavata isäänsä tämän päihdeongelman vuoksi. Lapsi kokee, että tämän päätöksen hän on tehnyt nimenomaan oman itsensä vuoksi. Hän ei halua yrittää yhteydenpitoa, ennen kuin isän asiat ovat

paremmin. Lapsen ollessa jo yli 12-vuotias hänelle astuu juridisia oikeuksia liittyen etävanhemman tapaamisiin, eikä häntä voi vastoin tahtoaan ja isän tilanne ja olosuhteet huomioiden pakottaa tapaamisiin. (Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 1996/619.)

5.4 Tuloksien yhteenveto

Taulukkoon kolme on kerätty yhteenvetomaisesti lasten kokemukset vanhempien päihdeongelmasta kuntoutumisessa voimaannuttaviin ja kuormittaviin kokemuksiin. Sekä lasten osallisuuden tasot prosessissa.

Lasten kokemukset vanhempien päihdeongelmasta kuntoutumisessa		Lasten osallisuus prosessissa	
Voimaannuttavat kokemukset	Kuormittavat kokemukset	Osallisuus	Osallisuuden eri tasot
<ul style="list-style-type: none"> tieto tulevasta lapsen mukaan ottaminen prosessiin sukulaisten apu sijaisperhe vanhemman kuntoutuminen juuri lapsen vuoksi luottamuksen rakentuminen omaan vanhempaan läheinen suhde vanhempaan selviytymiskokemus 	<ul style="list-style-type: none"> epätietoisuus tulevasta vanhemman aggressiivisuus pelko lyhyet sijoitukset laitossijoitus vanhemman retkahtamiset 	<ul style="list-style-type: none"> ei osallisuus osallisuus 	<ul style="list-style-type: none"> Kohtaava osallisuus Toiminnallinen osallisuus Kokonaisvaltainen osallisuus Rajallinen osallisuus Toteutumaton osallisuus Hyödyntämätön osallisuus

Taulukko 3: Lasten kokemukset ja osallisuus vanhempien päihteistä kuntoutumisessa

Voimaannuttavissa kokemuksissa tärkeänä seikkana nousi muun muassa lapsen tieto tulevasta. Tarkoittaen tällä sitä, että ennalta-arvattavat tapahtumat tai lapselle tarkkaan selitetyt asiat ovat helpommin ymmärrettävissä, kuin epätietoisuudessa oleminen koettiin kuormittavana. Lapsen tieto sukulaisten auttamisesta, läsnäolosta ja konkreettisesta yhdessäolosta oli merkittävää. Vanhemman kuntoutuminen päihteistä lapsen vuoksi oli kaikilla lapsilla yhdistävä tekijä, samoin paremman, avoimemman ja turvallisemman suhteen muodostuminen vanhempaan. Myös läheinen ja turvalliseksi koettu sijaisperhe oli voimaannuttava. Lapsen mukana oleminen prosessissa, asioiden auki kertominen ja keskustelut aiheesta voimaannuttavat ja saivat aikaan osallisuuden kokemuksen. Lapsia kuormittivat päihtyneen vanhemman aggressiivisuus, tilanteisiin liittyvä pelko sekä vanhemman retkahtamiset. Ehkä osin vanhemman retkahtamisesta johtuneet lyhyet sijoitukset kuuluivat ehdottomasti kuormittaviin tekijöihin, kuin myös laitossijoitus.

Taulukosta havaitsee jaotteluni lasten osallisuuden kokemuksista prosessin aikana niin lastensuojelun kuin päihdetyönkin osalta. Lapsen hyödyntämätön osallisuus viittaa siihen, että lapsi on ollut vanhemman mukana vastaanotolla, mutta jäänyt odotustiloihin sen sijaan, että hänet olisi voinut osallistaa. Toteutumaton osallisuus viittaa siihen, ettei lasta ole pyydetty tapaamiselle ollenkaan ja siten osalliseksi, tai kun lapsi ilmaisee, ettei ole valmis työskentelyyn. Kohtaava osallisuus toteutui monelta osin lastensuojelussa ja perhetyössä. Toiminnallinen osallisuus liittyi useimmiten perhetyöhön ja toisinaan perhetyön ja lastensuojelun yhteistyön tuloksena koettiin lapsen kokonaisvaltainen osallisuus. Rajallisessa osallisuudessa lapsi kohdataan tiedon tuottajana vanhempaan liittyen, mutta lapsen omia asioita ei kysytä eikä häntä osallisteta lapsena.

Aineiston perusteella välittyi kuva lapsista, jotka ovat kokeneet elämässään paljon suuriakin muutoksia. Itäpuisto (2008) toteaa, että usein koko perhettä koskettavat mahdollisesti köyhyys, väkivalta ja avioero. Ongelmalliseen alkoholinkäyttöön liittyy myös jatkuva, raju riitely, jonka on todettu olevan yksi lasten pahimmasta stressin aiheuttajista. (Itäpuisto 2008, 111.) Kaikki olivat kokeneet vanhempiensa eron ja toisen vanhemman poismuuton kodistaan. Jokaisella molemmat vanhemmat olivat juoneet ongelmallisesti ja yhden etävanhemmalla oli lisäksi huumeidenkäyttöä edelleen. Puolet oli kokenut kodeissaan jonkinasteista aggressiivista käytöstä, joka on vaikuttanut heihin eri tavoin. Yli puolet (neljä) oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle lastensuojelun toimesta ja kolmella oli takana useita sijoitusjaksoja. Muutama oli kokenut sekä lyhyen laitossijoituksen että pidemmän perhesijoituksen. Kaikki olivat olleet ja osa oli yhäkin lastensuojelun asiakkuudessa, ja he

kaikki kokivat olleensa osallisena lastensuojelun prosesseissa. Lastensuojelun osalta hyvin selkeitä osallisuuden kokemuksia oli neljällä. He tiesivät, miksi lastensuojelu oli heidän elämässään ja kokivat saavansa siitä apua. He kokivat tulleen kuulluksi asioissa. Osallisuuden kokemuksia päihdetyön osalta oli yhdellä, joka oli rajallinen tiedontuottajan kokemus. Hän koki, että hänen näkemyksiään oli tarvittu äidin raitistumisprosessin vuoksi, eikä hänen itsensä vuoksi.

Lasten kokemus vanhempien päihteistä kuntoutumisessa liittyi kaikilla siihen, että he kokivat vanhemman halunneen kuntoutuneen lapsensa vuoksi. Heille kaikille oli piirtynyt kuva siitä, että oma lapsi oli vanhemmalleen se kannustin, jonka vuoksi vanhempi pyrki päihteistä eroon. Ja tässä prosessissa on aina ollut lastensuojelu mukana. Lapsen minäkuvalle on suuri, pitkälle kantava merkitys sillä, että vanhempi on pitänyt lastaan niin tärkeänä, että järjestänyt elämänsä kuntoon. Heistä rakentui kuva, että heillä oli hyviä tulevaisuudensuunnitelmia ja toiveikkuutta. Heillä oli siis voimavaroja keskittyä tässä vaiheessa elämää omiin tavoitteisiin, koska kotona ja vanhemmalla olivat elämän osa-alueet kunnossa. Nyt heidän sisäisillä lapsilla oli tilaa olla lapsia ja tehdä omia, juuri heitä kiinnostavia asioita.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman johtopäätökset ovat, että lasten kokemukset vanhemman päihdeongelmasta toipumisessa ovat monivivahteisia. Lasten kokemus on, että vanhemman päihdeongelma on kuormittanut raskaasti heidän elämäänsä ennen kuin tilanne on rauhoittunut. Lasten elämä sijaisperheessä on ollut hyvää, ja turvallista. Vanhempien elämän tilanteen tasoittuminen on antanut lapsille voimavaroja rakentaa omaa elämäänsä eteenpäin. Lasten kokemukset osallisuudesta vanhempien prosessiin liittyen ovat yleisemmät lastensuojelun ja erityisesti perhetyön osalta, kun taas päihdetyön osalta osallisuuden kokemukset olivat huomattavasti ohuempia ja rajatumpia.

Lasten osallisuus ja työskentelyyn mukaan ottaminen sekä luottamuksellisen suhteen rakentaminen, ovat lastensuojelutyön avaintekijöitä. Lastensuojelun työskentely ei pohjaudu kuitenkaan aina vapaaehtoisuuteen ja välillä joudutaan työstämään asiakkuuksia vastakarvaankin. Ojaniemi & Rantajärvi (2010, 220) toteavatkin lastensuojelussa prosessin lähtevän usein liikkeelle tietynlaisen pakon kautta; eli jonkun tekemästä lastensuojeluilmoituksesta. Lasten kautta lastensuojelulle tai muille perhettä auttaville on mahdollista rakentaa kuva perheestä, jonka arjesta ja ongelmista aikuiset eivät välttämättä halua puhua eri näkemyksien vuoksi. Itäpuisto (2003; 2005; 2008; 2013) mukaan erittäin vaikeissa oloissa olevat lapset eivät välttämättä kykene asettamaan sanoja kodin tapahtumille pelon tai traumatisoitumisen vuoksi. Tämä on se haasteellisin ja haavoittuvin kohta lastensuojelun ja lapsen väliselle työskentelylle. Lapsen osallistaminen on haasteellista, etenkin olosuhteissa, joissa perheen vanhempien ja lastensuojelun välinen yhteistyö ei ole toimivaa. Tutkimukseeni osallistuneiden lasten vanhemmat ovat mahdollistaneet lastensa osallisuuden (ks. myös Timonen-Kallio 2010). Lapsen osallistaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsi nähdään vain tiedontuottajan roolissa (ks. Muukkonen 2009). Lapsen osallisuus on kohtaamista, vuorovaikutusta, lapsen näkemistä ja hänen kuulemistaan. Tämän tutkimuksen kautta lasten osallisuudesta tuli lastensuojelun ja erityisesti perhetyön osalta myönteinen kuva. Nämä lapset ovat kokeneet, että nimenomaan heidän vuokseen on tehty töitä ja heidän mielipiteillään ja toiveillaan on ollut merkitystä. Tämä osallisuuden tunne on voinut vaihdella heidän elämässään, mutta nyt he kertoivat, että lastensuojelu on tavoittanut heidät. He ovat tienneet miksi heillä käydään ja heitä on kuultu heitä koskevissa asioissa.

Tutkimuksessa lasten kokemukset lastensuojelusta ilmeni, että lapsilla ja nuorilla on lastensuojelun roolista epäselvyyttä. Onko lastensuojelun sosiaalityöntekijä lapsille vieras ja tiheästi vaihtuva ihminen? Lastensuojelun sosiaalityöntekijöissä on vaihtuvuutta alan rekrytointipulmien ja työn kuormittavuuden vuoksi, tämä näkyy valitettavasti asiakkuusprosesseissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on yleensä lastensuojelu prosessinjohtajana. (Ks. Muukkonen 2008.) Hänellä on harvoin asiakasmääräänsä nähden mahdollista tavata ketään asiakasta viikoittain, mikä osaltaan saattaa vaikuttaa, että sosiaalityöntekijän rooli on lapselle vieras. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooli on ohjata lapselle ja hänen perheelleen suunnattuja tukitoimia kuten perhetyötä tekemään työtään lapsinäkökulmasta, ettei tapaamiset muodostu aikuisjohtoiseksi, mikä on välillä vaarana etenkin tarvitsevan vanhemman kanssa. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän on tavattava asiakkaana olevaa lasta säännöllisesti. (LsL 417/2010.)

Näyttäytyykö lastensuojelu lapselle konkreettisesti kotiinpäin tehtävää lastensuojelun perhetyötä tai tukihenkilö-toimintaa? On ymmärrettävää, että perhetyö pääsee lähelle lasta, koska heidän työskentelymuotonsa on säännöllisiä ja viikoittaisia tapaamisia. Tällöin työntekijän ja lapsen välille yleensä muodostuu myös läheinen ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Perhetyö on varsin vaikuttava työskentelymuoto. Perhetyöllä on pääsy lapsen lähelle, siksi heidän ammattitaitoonsa, työmenetelmiinsä ja lähestymistapaansa tuleekin panostaa, että he tavoittavat lapsinäkökulman ja voivat tuoda tätä sosiaalityöntekijöille esille. Känkänen (2013) toteaa, että lapsen hyvät kokemukset ja mielihyvä lisäävät turvallisuudentunnetta ja kasvun mahdollisuutta. Aikuisten tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsen elämässä on myös iloa ja hyvää oloa tuottavia asioita. (Emt., 269.) Lasten kertomuksissa päihdetyön rooli ei noussut juurikaan esille. Lapset tiesivät vanhempiansa käyvän päihdehoidossa ja keskustelemassa päihteiden käytöstä jossain, mutta he eivät päässeet vanhempien päihdehoitoon osallisiksi. Tämä kokemus lapsilla oli niin avohoidosta kuin laitoshoidosta. Tutkimuksen teorian kautta päihdetyö näyttäytyy hyvin erilaisena riippuen paikkakunnasta. Toisessa kunnassa lapsen kokemukset päihdehoidosta voivat olla erilaiset.

Lasten osallisuutta vanhempien päihdekuntoutumisessa on tutkittu vähän ja tähän liittyvää aineistoa oli vaikea löytää. Sen sijaan yleisesti lasten kuntoutumista on tutkittu ja tähän liitetään termit korjaava kokemus ja eheytyminen. Lapset kokevat eheytymistä kuullessaan vanhempiansa puhuvan päihdeongelmasta ja saadessaan itse puhua siitä. Hyytisen mielestä (2013, 263) kuntoutuksessa

vanhempien tehtävänä on auttaa lasta eheän kertomuksen rakentamisessa ja ottaa vastuu menneisyyden tapahtumista. Näin vanhemmat osallistavat lapsensa kuntoutuksessa, rakentamalla heidän kanssaan yhdessä todenmukaisen menneisyyden. (Hyytinen 2013, 263.)

Päihdevanhempien kanssa työskentelyssä oleellista olisi yhteistyö lastensuojelun ja päihdehoidon välillä. Taipale (2006) toteaa, että väärinymmärrysten välttämiseksi viranomaisten on hyvä tuntee toistensa työskentelytavat ja tavat toimia. Myös luottamus ja avoin rehellisyys ovat yhteistyössä tärkeää. Rehellisyyden puutteella Taipale tarkoittaa, että jätetään perheestä huoli kertomatta verkostossa asiakkaan aikana. (Taipale 2006, 196.) Monenlaisissa viranomaisverkostoissa työskenneltäessä lastensuojelulle saattaa muodostua vaikeiden asioiden puheeksi ottajan-rooli. Pärnän (2012, 179) mukaan moniammatillisessa yhteistyössä lasten ja vanhempien tarpeiden tunnistaminen on erityisen tärkeä yhteistyön lähtökohta. Näin hänen mielestään vältetään riski, että asiakkaat joutuisivat keskenään erilaisten oletusten keskiöön. Itäpuisto (2005) heittää kritiikkiä palvelujärjestelmälle niin päihdetyön kuin lastensuojelun osalta. Hän esittää päihdepalveluihin perustettavaksi lasten auttamiseen erikoistuneita virkoja. Lastensuojelun osalta Itäpuisto viittaa (ks. Johansson ja Kokkonen 1992) näkemykseen, että lastensuojelu olisikin todellisuudessa aikuistensuojelutyötä. Ajattelen, että lastensuojelussa ollaan edetty lapsilähtöisempään suuntaan ja myös päihdepalvelut ovat uudistuneet lasten huomioimisen osalta ja lastensuojelu on jättänyt taakseen aikuistensuojelutyön, suurimmaksi osaksi.

Tutkimuksen mukaan lapsilähtöisyys on lastensuojelulle luontevampaa, käytännönläheisempää ja lapsia tavoittavaa työskentelyä. Tämä voi johtua siitä, että lastensuojelun päämiehensä on lapsi, kun sen sijaan päihdetyössä hoidetaan ensisijaisesti aikuisen, vanhemman päihdeongelmaa. Käytännöt päihdehoidossa voivat tietenkin vaihdella eri päihdehoito yksiköittäin. Millaiseksi päihdetyö muodostuisikaan, jos heidän lähtökohtana olisi perhelähtöistä eli aina päihdetyöntekijät tapaisivat perheen lapset asiakassuhteen aikana? Voisi olettaa, että työskentelyyn tulisi tiettyä syvyyttä ja herkkyyttä, joka voisi tavoittaa myös jotkut vanhemmat paremmin. Päihdeongelmaisen voi olla helpompi sivuuttaa lapsen näkemysasioista, kun sitä lapsi ei ole nostamassa esille. Tällöin voi olla, että päihdeongelmaisella vanhemmalla jää yksi merkittävä osa omasta itsestään näkemättä ja valheellinen käsitys ongelmasta on helpompi säilyttää. Lapsen näkemys asiaan voi olla samaa realismia, kuten paljastava videoklippi lauantai-illasta, joka ehkä näyttää myöhemmin säälittävältä.

Lastensuojelun ja sosiaalitoimen haaste on se, että taloudelliset seikat hoituvat monen eri työntekijän kautta. Aiemmin yhdennetyssä sosiaalityössä oli etunsa siltä osin, että sama sosiaalityöntekijä saattoi ratkaista perheen taloudellisen toimeentulotuen, päihdehoitolaitoksen lähetteen sekä päättää lastensuojelullisista asioista. Nykyisin työnkuva on hyvin sektoroitunut ja asiat kulkevat monen työntekijän kautta. (Ks. Holmila ym. 2008.) Paikkakuntien lastensuojelun ja päihdetyön työntekijöiden säännölliset tapaamiset, muutoinkin kuin asiakastapauksen merkeissä, olisivat yhteistyönäkökulmasta hyödyllisiä. Oman työnkuvan avaaminen toiselle osapuolelle tuo paremmin yhteistä visiota ja ymmärrystä, ja sen myötä yhteiseen päämäärään pääseminen helpottuu. Payne (2009) kirjoittaa eri organisaatioiden yhteistyöstä, jossa on erilaisia rajoja ja esteitä liittyen menettelytapojen erilaisuuteen. Toisinaan nämä haasteet liittyvät taloudellisiin seikkoihin, mikä organisaatio kustantaa mitäkin asiakkaan osalta. Payne kuitenkin peräänkuuluttaa organisaatioita erilaisuudesta huolimatta näkemään asiakkaan kokonaistilanteen, koska se auttaa jatkotyöskentelyssä. (Payne 2009, 103-104.)

Lastensuojelun näkemykset päihdeongelman hoitamisesta saattavat olla lapsinäkökulman vuoksi usein jyrkemmät kuin päihdetyön, jossa saatetaan suositella vanhemmalle kohtuukäyttöä. Lastensuojelun voi olla vaikeaa lapsi päämiehenään todeta päihdeongelmalliselle vanhemmalle, että riittää kun vähennät juomistasi, ei tarvitse kokonaan lopettaa. Lastensuojelu siis suosittaa useimmiten vanhemmille totaali lopettamista päihteiden käytön suhteen. Onhan lastensuojelun perimmäinen tarkoitus suojella lasta.

Paikkakunnallani on tänä vuonna aloitettu päihdetyön ja lastensuojelun yhteistyön kehittäminen. Projektiluonteisesti päihdetyössä on aloittanut uutena työntekijänä lastensuojelun sosiaalihojaaja. Tämän kokeilun tavoitteena on tukea päihdeasiakasta kokonaisvaltaisesti elämän eri osa-alueilla ja huomioida päihdeasiakkaan perhe. Tässä työskentelyssä on samansuuntaisia piirteitä kuin esimerkiksi Helsingin kaupungin Lännen liikkuvassa perhetyössä. (ks. Pasanen 2012). Päihdetyön sosiaalihojaajan rooli suhteessa lastensuojeluun on tuoda lasta näkyvämmäksi päihdepalveluissa. Ohjaaja voi tukikäyntien avulla auttaa vanhempaa pohtimaan päihderiippuvuuttaan lapsen näkökulmasta. Palveluohjaaja tehtäviin kuuluu myös perheen palvelutarpeen selvittäminen päihdeklinalalla.

Haastattelujen alussa totesin haasteltaville lapsille, ettei kysymyksiin ole oikeita tai väärä vastauksia, koska ne kertovat juuri hänen elämästään, joihin hän tietää parhaiten vastaukset. Tätä lausetta käytän usein lastensuojelussa kohtaamieni lasten kanssa, kun puhumme kokemustasolla heidän arjestaan ja elämästään. Koulumaailmassa lapset ovat oppineet arvioimaan vastaustensa oikeanperäisyyttä tai virheellisyyttä ja voivat olla kriittisiä omien vastaustensa suhteen. Tutkimuksen teossa kyetään kuitenkin osoittamaan tutkimuksen luotettavuutta erilaisin mittarein ja välinein. Hirsjärvi ym. (2007) toteavat, että kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Ydinasioita laadullisessa tutkimuksessa ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. (Emt.,226-227.)

Tutkimuksen luotettavuudessa, reaalielämyksessä, on kysymys aineiston paikkansapitävyydestä ja ymmärrettävyydestä. Tutkijoilla on yleensä erilainen taustahistoria, joka omalta osaltaan on ohjaamassa ja suuntaamassa heidän mielenkiintoaan eri kohteisiin. Myös erilaiset taustateoriat ovat vaikuttamassa tähän. (Soininen ja Merisuo-Storm 2009, 41.) Oma sosiaalityöntekijätaustani oli ohjaamassa todennäköisesti jollakin tavoin tutkimustani. Reliabiliteetillä tarkoitetaan mittaustuloksen toistettavuutta, eli päädytäänkö joka päivä samaan mittaustulokseen vai tuleeko poikkeuksia. Tavoitteena on sama tulos. Satunnaisvirheitä voi syntyä monista syistä, esimerkiksi haastateltava voi muistaa väärin tai ymmärtää kysymyksen toisin kuin haastattelija on tarkoittanut. (Uusitalo 2001, 83.)

Tutkimuksen luotettavuutta mittaamismenetelmänä mainitaan kuitenkin myös validius eli pätevyys, joka merkitsee kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227.) Oman tutkimukseni kohdalla voidaan tarkastella sitä, kuinka paljon on taustani sosiaalityöntekijänä vaikuttanut tutkimuksen tekoon liittyviin asioihin. Yksi haastateltavista tosin kertoi negatiivisena kokemuksenaan liian lyhyet, toistuvat sijoitukset lapsena ollessaan, hän koki sen liian toivon antamisena väärässä hetkessä lapselle. Hänen kritiikkinsä oli oikeutettua ja ymmärrettävää, tosin joltain näkökulmalta hieman yllättävääkin. Toisaalta voidaan ajatella lasten haluavan olla kotonaan ja kokevan pitkät sijoitukset vaikeina. Toistuva kokemus kotoa lähtemisestä sijaisperheeseen ja takaisin kotiin, ei myöskään voi olla miellyttävä ja turvallisuutta luova kokemus lapselle. Tämä lapsi ajatteli, että hänen vanhempansa tarvitsi kunnolla aikaa juomisen lopettamiseen ja toipumiseen. Hänen mielestään äidin piti itse ymmärtää, että vasta sitten hän, lapsi voisi tulla kotiin. Lapselle oli muodostunut läheinen, kiinteä ja turvallinen suhde sijaisperheessä,

jossa hänen oli turvallista odottaa äidin kuntoutumista. Nämä toistuvat sijoitukset tiedostetaan lastensuojelussa. Holmila ym. (2008, 427) kirjoittavat artikkelissaan siitä, että sijoituksissa tapahtuu edestakaista liikettä kodin epävakauden vuoksi. Ihmiselämää ei voida täysin ennustaa. Tampereen yliopiston professori Tarja Pösön (5/2016) luennolla pohdittiin lastensuojelun päätöksenteon eettisyyttä ja virheiden tekemistä. Lastensuojelu joutuu toimimaan toisinaan vähäisillä tiedoilla lapsen parhaaksi eikä päätöksen vaikutusta voida täysin ennakoida. Pösön mukaan ennakoimattomuus johtuu monista seikoista, kuten biologisista vanhemmista, lapsesta itsestään, sijaisperheestä, ympärillä olevasta verkostosta ja tuesta.

Vaikuttaako tutkimuksen luotettavuuteen se, että tutkimukseni haastateltavat ovat juuri lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kautta haastatteluun ohjautuneita? Olisiko tulos erilainen, jos päihdeklinikan työntekijät olisivat suositelleet haastateltavia lapsia ja nuoria? Päihdeklinikan työntekijöillä saattaa itsellään olla kokemuksia onnistuneista perhetyöskentelyistä päihteisiin liittyen, jotka eivät välttämättä ole lastensuojelussa tiedossa. Toisaalta nämä haastateltavat ovat nuoresta iästä huolimatta olleet pitkään lastensuojelun asiakkaita ja heidän vanhempansa ovat olleet vuosia päihdetyön asiakkaita. Tällä oletuksella olisi ajatellut haastateltavilla olevan enemmän kokemusta päihdetyöstä. Tutkimuksen teoriapohjan mukaan käsitykseni päihdetyön laajasta kirjosta levittäytyi eteeni ja eri paikkakunnalla tutkimukseni tulokset voisivat olla toisenlaiset.

Tutkimukseni kohdalla on huomioitava lasten ja nuorten muistojen merkitys omaan ikätasoon nähden. Pirskanen (2011) pohtii muistia ja muistamattomuutta haastatteluissa. Hänen mukaansa perhe tarjoaa kontekstin, jossa yksilö oppii, mitä hänen tulee muistaa ja mitä unohtaa. (Emt.,79). Haastattelemien nuorten muistot omasta lapsuudestaan ja perheestään saattavat vielä muokkaantua ja vuosien päästä samat kysymykset saattavat tuottaa hieman erilaisia vastauksia. Pohdin erään haastateltavan muistamattomuutta. Ilman tutustumista näiden haastateltavien lastensuojelun asiakirjoihin, en tiedä taustoja ja perusteita muistamattomuudelle. Osaltaan hänen muistamattomuuttaan selittää nuori ikä vanhempien päihdeongelman aikana. Toisaalta voisi olettaa, että hänen muistamattomuutensa liittyy ikäviin, traumaattisiin muistoihin läheiseen kohdistuneesta väkivallanteosta, josta hänen vanhempi sisaruksensa kertoi haastattelussa. Lapsen ja nuoren kehitykselle olisi kuitenkin hyväksi käydä eri elämänvaiheita kerronnallisesti lävitse. Näin lapselle ja nuorelle voi muodostua kokonaiskuva tapahtumista ja ne voivat yhdistyä hänen omiin ehkä heikkoihin ja epäselviin muistikuviin. Haastattelun jälkeen sosiaalityöntekijän roolissa ohjasin heitä hyödyntämään jälkihuoltoa elämänkulun kertaamisessa. Toisaalta oman elämän pirstaleisuus ja

muistojen hajanaisuus liitetään juuri lastensuojeluasiakkuuteen. Yhteiskunnallisesti puhutaan laajemminkin pirstaloitunut mieli- käsitteestä, joka kuvaa tämän elämän hektisyyttä ja hajanaisuutta niin työelämän kuin vapaa-ajankin suhteen. Pirskanen (2011) toteaa yhden sosiaalitutkimuksen monista tehtävistä olevan äänen antamisen ihmisille, joiden ääni ja kokemukset jäävät muutoin kuulematta. Ja vanhemman päihdeongelmat ovat usein hiljaisuuden muurin ympäröiminä. (Emt., 218.)

Lasten rooleista päihdeperheissä on kirjoitettu runsaasti tutkimuskirjallisuudessa (ks. Peltoniemi 2005; Itäpuisto 2003; Holmila & Bardy & Kouvola 2008). Lasten selviytymisrooleiksi mainitaan yleisesti huolehtijan ja pärjääjän roolit, hauskuuttajan roolit, perheen mustalampaan sekä näkymättömän lapsen roolit. En lähtenyt tutkimuksessani kartoittamaan näiden haastattelemieni lasten käyttäytymisrooleja perheissä, mutta tämä nousi muutaman lapsen puheissa esille. Eräs lapsista oli joutunut ottamaan itselleen huolehtijan roolia itsenäisesti, koska vanhemman päihdeongelman akuutissa vaiheessa juominen oli päivittäistä. Lapsi kuvaili olleensa vanhemmalleen näkymätön, ja tehneensä kotiaskareita ilman äidin pyyntöä sekä huolehtineensa itse omasta koulunkäynnistään ilman vanhemman tukea. Hän kuvaili itseään tässä elämänvaiheessa pohdiskelijana, joka analysoi asioiden eri puolia ennen kuin tekee päätöksiä. Toinen lapsista kertoi oppineensa tunnistamaan vanhemman ongelman. Hän jollain lailla piti vanhempaa silmällä soittaen apua sukulaisilta, jos havaitsi sellaisia merkkejä. Hänkin oli joutunut toimimaan ikätasolleen sopimattomalla tavalla, jotta selviytyisi päihdeongelmaisen vanhemman kanssa. Nämä lapset ovat todennäköisesti jossain kehitysvaiheissa jääneet paitsi ikätasolleen sopivaa tukea, turvaa ja välittämistä. He ovat sijaisperheessä saaneet osaltaan korjaavia kokemuksia turvallisuuden tunteen ja välittämisen myötä. Holmila ym. (2008) kirjoittaa päihdeperheiden lasten sijoitusten osalta mitä tiiviimpi yhteistyö on biologisiin vanhempiin, mitä paremmin se sujuu sen paremmat mahdollisuudet on lapsilla saavuttaa normaali kehitys. Varhainen puuttuminen ja kestävät sijoitusratkaisut turvaavat lasta. Kuitenkin on huomioitava, että lapset jotka ovat jäänyt vaille ikäkauteen kuuluvia kehitysmahdollisuuksia on myöhemmin altis psyykkisille ongelmille. (Emt., 428-429.)

Tämän tutkimuksen lapset määrittivät ja kuvailivat itseään myönteisellä tavalla, he eivät puhuneet olevansa koulussa tai kaverisuhteissaan vaikeuksissa tai he eivät kuvailleet itseään masentuneina. He kuvailivat saavansa iloa hyvin arkipäiväisistä asioista, kavereista, koulusta ja omasta perheestä. Heidän puheissaan korostui ihmissuhteiden merkitys, toisten ihmisten tuki ja siitä saatava voima. Holmila ym. (2008) toteaa, ettei ihmisen psyyke ole heijastus ulkomaailmasta. Yksilö ei ole sama

kuin hänen kokemuksensa. Vaikeuksia kohdattuaan ihminen työstää sitä monin tavoin taistellakseen sen negatiivisia seurauksia vastaan. (Emt., 425.)

Aloitin tutkielman teon keväällä 2016 työnteon ohessa. Koin tämän varsin työlääksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän työn ollessa kuormittavaa itsessään. Kokonaisvaltaiseen tutkielman tekoon pääsin elokuussa siirtyessäni opintovapaalle. Tutkielman aihepiirin kiehtovuus ja inspiraatio eivät kadonneet kertaakaan, vaikka välillä koin aallonpohjia ja karikkoakin tutkielman teon aikana. Eli aiheenvalinnassa osuin napakymppiin itseni kanssa. Olen kokenut olevani enemmän käytännön sosiaalityöntekijä kuin tutkija luonne ja tämä toi haasteensa teoreettisessa mielessä. Useita vuosia työelämässä olleena piti välillä haastaa itseään murtamaan työntekijärooliaan tutkijanrooliksi. Tämä oli antoisaa ja opettavaista karikoista huolimatta. Kriittinen ajattelu jalostui tutkielman loppua kohden päästyäni paremmin tuntumaan siitä, mitä tutkijanrooli onkaan. Sosiaalityössäkin päätöksentekoa ja asiakkaan asioita ajatellaan moniulotteisesti ja useasta näkökulmasta. Tutkimuskirjallisuutta oli todella mielenkiintoista lukea ja samalla luoda ajatuksia, ideoita ja syventää omaa ammatillista osaamistaan. Toisaalta teoriapohjani tuntui hetkittäin haastavan laajalta. Lastensuojelu sekä päihdetyö höystettynä moniammatillisuudella, ja näkökulmana läpi työn oli lasten osallisuus. Jatkotutkimusten osalta olen samoilla linjoilla muun muassa Holmila, Bardyn ja Kouvolan (2008,429) kanssa siitä, että vain pieni osa päihdeperheistä on lastensuojelun tai päihdepalvelujen piirissä. Peruspalveluissa on kyettävä varhaisemmin tunnistamaan, ottamaan puheeksi, tukemaan ja ohjaamaan päihdeperheitä. Päivähoidot, lastenneuvolat ja koulut ovat edelleen asiassa eturintamalla. Lapsilähtöisyyden kehittäminen ja vakiintuminen työtapoina erilaisissa palveluissa on yksi tärkeimmistä tekijöistä. Koen kuitenkin saaneeni työntekijä-minääni uusia ajatuksia, joita voin ammentaa pitkään. Päihdetyö kiinnostaa minua ja siihen puoleen tutustuisin mielelläni enemmän. Teoreettinen kirjoittaminen rutistettiin minusta loistavan ja kärsivällisen ohjaajan avulla, toivoisin, että osa opeista on jäänyt selkäyttimeeni. Perheeni ja työyhteisöni on tukenut minua liikuttavasti tämän prosessin aikana, silloin etenkin, kun oma usko meinasi jo loppua.

LÄHTEET:

Airaksinen, Kirsti & Nikkilä, Outi (2008) Perhekuntoutusta Pikkulastenkotiin. Lahden ammattikorkeakoulu. Syksy 2008.

Alateen-ryhmät. <http://www.al-anon.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=nuorille>. Viitattu 4.10.2016.

Anderson, Maarit & Kokko, Niina (2016) Päihdetyö ja lastensuojelu. Lastensuojelun käsikirja.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/paihdetyo-ja-lastensuojelu#> Keskeistä työskentelyssä on lapsilähtöisyys Viitattu 6.8.2016.

Arnkil, Tom, Erik & Jaakko, Seikkula (2009) Dialoginen verkostotyö. Uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Babor, Thomas.E & Stenius, Kerstin & Romelsjö, Anders (2009) Päihdehuollon järjestelmät kansanterveyden näkökulmasta. Teoksessa Tuukka Tammi & Mauri Aalto & Anja Koski-Jännes (toim.) Irti Päihdeongelmista. Porvoo. WS Bookwell. 195-212.

Bardy. Marjatta (2013) Lapsuus, aikuiset, yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Uudistettu painos. Helsinki. Yliopistopaino. 49-78.

Barnard, Marina & Mc Keganey, Neil (2004) The impact of parental problem drug use on children: what is the problem and what can be done to help? Addiction. Volume 99, Issue 5, May 2004, pages 552-559.

Bijleveld, Ganna G & Dedding, Christine W.M & Bunfers-Aalen, Joske F.G (2015) Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. Child and Family SocialWork 2015, 20, pp 129–138.

Chatalalsingh, Carole & Reeves, Scott (2014) Leading team learning: what makes interprofessional teams learn to work well? Journal of interprofessional Care. 28 : (6) . pages -518- 713.

Ellonen, Noora & Korkiamäki, Riikka (2006) Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten hyvinvoinnin resurssina. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Aino Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva. 221-247.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Torronen (toim.). Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva .WS Bookwell. 21-44.

Fisher, Kathy.E & Kittleson, Mark & Ogletree, Roberta & Welshimer, Kathleen & Woehlke, Paula & Benshoff, John (2010) The Relationship of Parental Alcoholism and Family Dysfunction to Stress Among College Students. Research article. Pages 151-156. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07448480009595690?src=recsys> Viitattu 11.10.2016.

Forsberg Hannele & Ritala-Koskinen Aino & Törrönen, Aino (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Aino Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva. WS Bookwell. 5-18.

Hartikainen, Tytti (2012) Lapsilähtöisyys päihdetyössä. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Ylempi sosionomi opinnäytetyö.

Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki. Valopaino Oy.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. Huosta-hanke (2014-2015) päätulokset. THL-raportti 3/2016. Tampere. Suomen yliopistopaino.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvi & Ikäheimo, Salla & Linnosmaa, Ismo & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lastensuojelun kustannukset ja palvelujen hinnat. Huosta-hanke 2014-2015. Työpaperi 11-2016 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. Suomen yliopistopaino.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. Yliopistopaino. 121-132.

Helavirta, Susanna (2007) Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista hermistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72. 2007:6. SIVUNUMEROT.

Hirsjärvi, Sinikka., Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Jyväskylä. Gummerrus kirjapaino.

Hirsjärvi, Sinikka., Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Jyväskylä. Gummerrus kirjapaino.

Hirsjärvi, Sinikka & Remes, Pirkko (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino.

Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka-YP 73 (2008):4. 421-432.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki Yliopistopaino. 149-164.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemaassa-etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Uppland julkaisut.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva. PS-kustannus. 167-193.

Hyytinen, Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutumisprosessissa. Helsinki. Pekan offset.

Hyytinen, Riitta (2013) Hoitava ja kuntouttava lastensuojelu. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. Uudistettu painos. Yliopistopaino.

Juhila, Kirsi (2015) Kokemusnäkökulma. Teoksessa Gunther, Kirsi & Hasanen, Kirsi (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Moodle verkkokirja. Tampereen yliopisto. Viitattu 7.10.2016.

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Akateeminen väitöskirja. University of Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House.

Korkman, Julia (2006) How (not) to interview children. Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland. Åbo academy university.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino.

Kuula, Arja (2010) Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 101. Helsinki. Yliopistopaino. 213-232.

Kuusisto, Katja (2009) Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa Tuukka Tammi & Mauri Aalto & Anja Koski-Jännes (toim.) Irti päihdeongelmista. Porvoo. WS Bookwell. 32-44.

Kuusisto, Katja (2010) Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen: Tutkimus muutoksesta hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere. Juvenes print.

Kvarnström, Susanne (2008) Difficulties in collaboration: A critical incident study of interprofessional healthcare teamwork. Journal of Interprofessional Care. 2008; 22(2), 191-203.

Känkänen, Päivi (2013) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. Uudistettu painos. Yliopistopaino. 264-272.

Ilmoitus sosiaalihuoltolain tarpeesta olevasta henkilöstä.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301> Viitattu 21.9.2016.

Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus-moniammattillista yhteistyötä kehittämässä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki Unigrafia.

Itäpuisto, Maritta (2003) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopisto. Jyväskylä. Kopijyvä.

Itäpuisto, Maritta (2008) Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Jyväskylä. Gummerus.

Itäpuisto, Maritta (2013) Päihdehoidon lapsi ja vanhemmuussensitiivisyys. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):5. 533-543.

Lagström Hanna (2010) Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Nina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 101. Helsinki. Yliopistopaino. 118-130.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (2010) Asiakkuus-sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus. 7-18.

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen toimeenpanosta. 16.8.1996/619. Viitattu 14.10.2016.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. 817/2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817> Viitattu 12.10.2016.

Lapsen oikeuksien julistus. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>
Viitattu 5.10.2016.

Lastensuojelun asiakasmäärät. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/miten_arvioida/kustannusvaikuttavuuden_arviointi/lastensuojelun_asiakasmaat_ja_kustannukset/lastensuojelun_asiakasmaat Viitattu 21.9.2016.

Lastensuojelun käsikirja (2016) Keskeistä työssä on lapsilähtöisyys.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/paihdetyo-ja-lastensuojelu> Viitattu 15.6.16.

Lastensuojelun käsikirja (2016) Päihdetyö ja lastensuojelu. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/paihdetyo-ja-lastensuojelu> Viitattu 7.8.2016

Lastensuojelun yksikkökustannukset. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/miten_arvioida/kustannusvaikuttavuuden_arviointi/lastensuojelun_asiakasmaat_ja_kustannukset/lastensuojelun_yksikkokustannukset Viitattu 21.9.2016

Lastensuojelulaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P19> Viitattu 31.8.2016.

Lastensuojelutoimenpiteistä päättävä viranhaltija. 13§. 12.2.2010/88
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 12.10.2016.

Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, tehtävä rakenne, mitoitus ja täydennyskoulutus. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-sosiaalityontekijan-kelpoisuus-ja-tehtavat>. Viitattu 12.10.2016.

Lempinen, Inka (2014) Korvaushoito huumeongelmaisen äidin ja lapsen tukena. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä-kohdeilmiöitä, menetelmiä, strategioita ja rajapintoja. C Työpapereita.57. Rovaniemi 2014. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. 24-49.

Manninen, Laura (2014) Perehdyttäminen näkyväksi – Perehdytyskansion kokoaminen Raahen Seudun Hyvinvointikuntayhtymän A-klinikalla. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (2014) (toim.) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, strategioita ja rajapintoja. a C työpapereita 57. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi.

Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Gummerrus. Jyväskylä.

Mikä FASD on? <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/alkoholi-ja-raskaus-fasd/mika-fasd-on/> Viitattu 8.10.2016.

Miller, William. R & Rollnick, Stephen (2013) Motivational interviewing. Helping people change. New York. The Guilford press.

Munro, Eileen (2011) The Munro Review of child protection: Final report a child-centered system. United Kingdom. The Stationery Office Limited.

Murto, Lasse (2002) Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeidenkäyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki. Yliopistopaino.

Muukkonen (2013) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki. Uudistettu painos. Yliopistopaino. 165-175.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Pesäpuu. Jyväskylä. Kopijyvä

Nieminen, Liisa (2009) Lapset tutkimuskohteena: Kuka päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen? Lakimies 2009/2. 226-253.

Nivala, Elina (2010) Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampereen yliopistopaino-Juvenes Print. 18-25.

Nummenmaa Anna Raija (2011). Moniammatillinen ohjaus jaettuna. Teoksessa Marita Mäkinen & Vesa Korhonen & Johanna Annala & Pekka Kalli & Päivi Svärd & Veli-Matti Värri (toim.) 2011. Korkeajännityksiä - kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta osaamisena. Tampereen yliopisto. 177-194.

Nätkin, Ritva (2006) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva. WS Bookwell.

Ojaniemi, Pekka & Rantajarvi, Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press. 219-244.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Raportti 7. Helsinki.

Orjasniemi, Tarja (2014) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, strategioita ja rajapintoja. a C työpapereita 57. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi.

Payne, Malcolm (2009) Social care practise in context. Reshaping social work. Teoksessa Robert Adams & Lena Dominelli & Malcolm Payne (toim.) China. Palgrave MacMillan.

Payne, Malcolm (2014) Modern social work theory. 4 th edition. China. Palgrave MacMillan.

Pakkanen, Anna-Maija (2012) Kohti hyvää elämää. Järvenpään sosiaalisairaalan päihdeperheiden jatkokuntoutuspilottihanke ratkaisukeskeisenä muutosprosessina elämän tarkoituksen löytämisen ja myönteisen muutoksen näkökulmasta. A-klinikkasäätiön tutkimustietokanta Tietopuu.

Peltonen, Irkka (2003) Lastensuojelu lasten kokeman perheväkivallan käsittelijänä. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö (toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo. WSOY.

Perälä, Marja-Leena & Kanste, Outi & Halme, Niina & Pitkänen, Tuuli & Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi & Nykänen, Sirpa (2014). Vanhempi päihdepalveluissa- tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportit 21/2014. Tampere. Juvenes Print.

Pirskanen, Henna (2011) Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinassa. Akateeminen väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/ 2011. Helsinki. Väestöliitto.

Päihdehaitat käyttäjälle, läheisille ja yhteiskunnalle (2014) Terveiden-ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdehaitat-kayttajalle-laheisille-ja-yhteiskunnalle> Viitattu 27.6.2016.

Päihdehuoltolaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041#a41-1986>. Viitattu 31.8.2016.

Päihteet. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/vinkki/materiaalipankki/paihteet>. Viitattu 15.9.2016.

Päihdepalvelut. <http://stm.fi/paihdepalvelut>. Viitattu 4.10.2016.

Pärnä, Katariina (2012) Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Akateeminen väitöskirja. Turku. Uniprint.

Reinikainen Sanna (2007) Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakesin raportteja 2007/7. Helsinki. Valopaino.

Ritamies-Veijalainen, Krista & Kosonen, Ulla (2010) Lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishanke. Loppuraportti 2008-2010. SOVATEK-säätiö.

Rounioja, Katja (2014) Äitien näkemyksiä Oulun kaupungin päihdepalveluista ja korvaushoidosta sekä niiden kehittämisestä. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, strategioita ja rajapintoja. C työpapereita 57. Rovaniemi. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. 50-63.

Ruisniemi, Arja (2006) Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa Nätkin, Riitta (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus. 165-188.

Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki. Käytännöt ja soveltaminen.. Helsinki. Edita.

Saarto, Ari (2015) Alkoholin ongelmankäyttö lapsiperheessä. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteet-ja-perhe/alkoholin-ongelmakaytto-lapsiperheessa>. Viitattu 15.6.2016.

Sariola, Salla (2006) ”Joku, jota rakastaa ja josta huolehtia”. Etnografinen tutkimus skotlantilaisista huumeita käyttävistä naisista. Teoksessa Nätkin, Ritva(toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva. WS Bookwell

Satka, Mirja (2007) Sosiaalityön ammattinimikkeiden kehitys. Teoksessa Mirja Satka & Anja Auvinen & Sulo Aho & Helena Jaakkola (toim.) Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeniltä. Jyväskylä. PS-kustannus. 15-16.

Sheridan, Michael. J & Green, Robert.G (2008) Family dynamics and individual characteristics of adult children of alcoholics. 93-97. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J079v17n01_04. Viitattu 11.10.2016.

Sipari, Salla (2008) Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 342.

Soininen, Marjaana & Merisuo-Storm, Tuula (2009) Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopisto. Turku. Uniprint,

Sosiaalihoitolaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>. Viitattu 5.10.2016.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki.

Stenberg, Janina (2010) Lapset osallisina pienryhmäkoti Riihisen arjessa. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampereen yliopistopaino-Juvenes Print. 54-70.

Taipale, Sinikka (2006) Sairaalan tuella raitis perhe? Projektikokemuksia sairaalasta. Teoksessa Nätkin, Ritva (toim.) Pullo, pilleri ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus. 189-211.

Takala, Janne & Ilva, Minna (2011): Nuoret toivovat aikuisilta kohtuullista juomatapaa. <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/1369/nuoret-toivovat-aikuisilta-kohtuullista-juomatapaa> viitattu 28.6.2016.

Takala, Janne & Ilva, Minna (2012) Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2012):2.

Tammi, Tuukka & Aalto, Mauri & Koski-Jännes, Anja (2009) Irti päihdeongelmista. Porvoo. WS Bookwell.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti. Päihdehaittakustannukset 2010. Tilastoraportti 11/2012, 24.5.2012. THL. <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/paihteet-ja-riippuvuudet/alkoholi/paihdehaittakustannukset> Viitattu 23.6.2016.

Thomas, Nigel (2000) Children, family and the state. Decision- making and child participation. University of Wales. St. Martins press, LLC.

Timonen-Kallio, Eeva (2010) Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Ilona Tanskanen & Eeva Timonen-Kallio (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampereen yliopistopaino-Juvenes Print. 6-17.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino.

Tomperi, Pirjo (2014) Päihdehuollon ja virkavallan yhteistyö opioidikorvaushoidossa. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä –kohdeilmiöitä, strategioita ja rajapintoja. C työpapereita 57. Rovaniemi. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. 457-469.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Pirjo (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Gummerrus kirjapaino.

Tuomi, Jouni (2007) Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä. Gummerrus kirjapaino.

Tuomi, Jouni & Anneli, Sarajärvi (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Gummerrus kirjapaino.

Tuominen, Pirjo. Kokemäen perhe- ja päihdekliniikka <http://toimipaikka.a-kliniikka.fi/lansi/avopalvelut/kokemaen-perhe-ja-paihdekliniikka> Viitattu 16.8.2016.

Uusitalo, Hannu (2001) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva.WS Bookwell.

Varjonen, Vili (2015) Huumetilanne Suomessa. Terveiden ja hyvinvointilaitoksen raportteja 2015. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf?sequence=1. Viitattu 15.6.16.

Veijola Arja & Isola Arja & Taanila Anja (2006) Moniammatillinen perhetyö edellyttää keskustelua. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2006: 43. 186-197.

Väyrynen, Sanna (2006).” Multa on viety se kaikkein tärkein..” Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuviossa. Teoksessa Nätkin, Ritva (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat.. Juva. WS Bookwell.

Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim) 2013, THL julkaisu. Alkoholi ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Tampere. Juvenis print -Suomen Yliopistopaino.

Woodhead, Martin (2010) Foreword. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.) A Handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice. New York. The Taylor & Francis Routledge's. 3-7.

Äijälä, Sanna (2014) Pääteettömyys ryhmä osana vauvaperheille suunnattua päiväperhekuntoutusta. Teoksessa Orjasniemi, Tarja (toim.) Moniammatillisen päihdetyön käytäntöjä kehittämässä – kohdeilmiöitä, strategioita ja rajapintoja. C työpapereita 57. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi. 64-78.

LIITTEET 1

Tämä teemahaastattelurunko liittyy Tampereen yliopiston pro gradu tutkielmani tekemiseen, jonka aiheena on lasten ja nuorten kokemukset vanhempien päihteistä kuntoutumisen aikana. Miten lapset ja nuoret ovat tulleet huomioiduksi päihteistä kuntoutumisen aikana? Mitä positiivisia asioita haastateltavat tuovat esille?

TEEMAHAASTATTELU-runko

VANHEMPI, kysyn puhelimesta tai haastattelutilanteen alussa vanhemmalta nämä:

-mitä päihteitä käytit? (tämä siksi, että osaan kysyä lapselta samalla sanalla asiaa, koska päihde- sana ei välttämättä ole lapselle tuttu, eikä perheen käyttämä nimitys)

-minkä ikäisiä lapset olivat kun kuntouduit päihteiden käytöstä?

LAPSILLE & NUORILLE KYSYMYKSET:

PERHE:

Keitä teidän perheeseen kuuluu, kerro perheestäsi.

IKÄ:

Minkä ikäinen olet nyt ja minkä ikäinen olit kun vanhempasi käytti päihteitä?

PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ:

Kerro ajasta jolloin vanhempi käytti päihteitä.

KUNTOUTUMINEN PÄIHTEISTÄ, KÄYTÖN LOPETTAMINEN:

Millainen käsitys sinulla on siitä, kun päihteiden käyttö loppui. Kerro siitä.

Minkä tähden vanhempi lopetti päihteiden käytön? Kuka sinua auttoi? Olitteko jonkun palvelun piirissä? Käytiinkö teillä kotona?

ELÄMÄ NYT

Kerro millaista elämä on ollut päihteiden käytön lopettamisen jälkeen? Millainen vanhempasi on nyt? Miten mielestäsi sinun ja vanhemman suhde on muuttunut?

Mikä on parasta elämässä? Mikä on jäänyt erityisesti mieleesi?

KERRO ITSESTÄSI

Millainen sinä olet? Mitkä ovat sinun tulevaisuuden suunnitelmasi?

